

№ 11 ՊԱՏԱՆՈՒ ԳՐԱԴԱՐԱՆ № 11

ՀԱՍԱՐԱԿԱԳԻՏԱԿԱՆ ՍԵՐԻԱ

Բ. Ն. ԺԱՎՈՐՈՆԿՈՎ ՅԵՎ Ա. Ն. ԶՅՈՒԲԻՆՍԿԻՅ

ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆՆ
Ա Շ Խ Ա Ր Հ Ի Ս
ԱՄԵՆԱԳԼԽԱՎՈՐ ՅԵՐԿՐՆԵՐՈՒՄ

Թարգմ. Կ ԱՂԱԲԱՐՅԱՆ

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ — ՅԵՐԵՎԱՆ — 1926

63

Ժ-33

04 AUG 2010

№ 11 ՊԱՏԱՆՈՒ ԳՐԱԴԱՐԱՆ № 11

ՀԱՍԱՐԱԿԱԳԻՏԱԿԱՆ ՕՇԵՐԻԱ

Բ. Ն. ԺԱՎՈՐՈՆԿՈՎ ՅԵՎ Ս. Ն. ԶՅՈՒԲԻՆՍԿԻՅ

ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆՆ ԱՇԽԱՐՀԻ
ԱՄԵՆԱԳԼԽԱՎՈՐ ՅԵՐԿՐՆԵՐՈՒՄ

Փարզմ. Կ. ԱՂԱԲԱԲՅԱՆ

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ. ՅԵՐԵՎԱՆ - 1926

ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆԸ ԴԱՆԻԱՅՈՒՄ

Դ ա ճ ի ա կ ա ճ

Գյուղացիք յեվ

Նստաբեցանք.

Դանիան Յեվրոպայի այն յերկրներից մեկն է, որ գյուղացիների բարեկեցությունն ավելի բարձր է, քան աշխարհի մյուս յերկրագործական յերկրներում:

Այս առաջագիմություն համար նրանք պարտական են վոչ միայն իրենց համառ աշխատանքին, հետաքրքրությունը և գիտություններից ուզովելուն, այլ և, գլխավորապես, գյուղատնտեսական մթերքների մշակման ու վաճառման կոլլեկտիվ աշխատանքին: Հենց այս միահամուռ, կոլլեկտիվ յեղույթը, առանձին տնտեսությունների այսպես ընկերանալը հնարավորություն է տվել գյուղացուն մեծ չափերով ոգտադործելու իր աշխատանքն ու գիտությունը: Բայց այս ճանապարհին դանիական գյուղացին բազմաթիվ խոչընդոտների յե հանդիպել և շարունակում է հանդիպել: Մեծ քաղաքների վերադնողների և այլ ձրիակերների մրցումը խեղդում է նրան: Խոշոր արդյունաբերողներն արդյունաբերական մթերքների վրա իրենց ցանկացած գներն են դնում, կալվածատերերն իրենց ձեռքն են հավաքում ամենալավ և մեծ հողամասերը, մինչդեռ գյուղացին իր փոքր և անբերրի հողի կտորի վրա անչափ աշխատանք պետք է թափե: Իսկ ոգնությունն ա վոչ մի տեղից չի կարող ստանալ: Պետությունը շատ քիչ է մտածում գյուղացիների մասին: Պետական իշխանությունը գտնվում է կապիտալիստների և կալվածատերերի կամ նրանց արբանյակների՝ դանիական մենշեվիկների ձեռքին:

Յերբ 1922—1923 թ. տնտեսական ճգնաժամ առաջ յեկավ, կապիտալիստական ձեռնարկությունները, խոշոր բանկերը պետությունից մեծ չափերով փող և այլ աջակցություն ստացան, իսկ գյուղական տնտեսությունը, գյուղատնտեսական կոոպերացիան, վորոնք մեծ վնասներ կրեցին, համարյա վոչ մի ոժանդակություն և աջակցության չարժանացան:

Այլ կերպ կլիներ, յեթե դանիական գյուղացու կրթության և գոլլեկտիվ բարեկամական աշխատանքի հետ միաժամանակ Դանիայում հշխանությունը գտնվեր բանվորների և գյուղացիների ձեռքին:

Այն ժամանակ պետութիւնը կաշակցներ գյուղացիներին տնտեսութեանը, նրանց կոոպերացիային, իսկ կապիտալիստներին և կալվածատերերին կիւլեր նրանց կապիտալներն ու հողերը՝ հողուտ բանվորներին ու գյուղացիներին: այն ժամանակ Դանիայում գյուղացիական կոոպերացիան ել ավելի կդարձանար և նա ստիպված չէր լինի իր թշնամիներին դեմ պայքարելու համար այդքան ուժեր վատնել: Բայց դրա համար Դանիայի բանվորներն ու գյուղացիներն այնպիսի հեղափոխութիւն պետք է առաջացնեն, ինչպիսին մենք արինք:

Դանիայի գյուղացու աշխատանքի այս որինա-
Խ. Ս. Հ. Մ.-ի իրից ինչ յեղրակացութեան պետք է գանք: Խորհրդային իշխանութիւնը — դա բանվորների և գյուղացիների իշխանութիւնն է, վոր ձեռք է բերված մեծ հեղափոխութեան միջոցով: Մեր յերկրում հողը կալվածատերերին խլված և ազգայնացրած է, կապիտալները և խոշոր արդյունաբերական ձեռնարկութիւնները նույնպես ազգայնացրած են: Արդյունաբերական և գյուղական տնտեսութիւնները բանվորների և գյուղացիների տնտեսութիւններն են, վորոնք ամեն կերպ պահպանվում են բանվորա-գյուղացիական իշխանութեան կողմից:

Այժմ մեր ինչն է պակաս:
 Պակաս է գիտութիւնը, կազմակերպչական կողմը և գյուղացիների կողմից աշխատանքը, պակաս է կոոպերացիան:

Այս բոլոր պակասութիւնները ցույց է տվել ընկ. Լենինը: Նա առանձնապես շեշտել է, վոր մենք ստիպված ենք սովորել, սովորել և սովորել: Դիւրացիներն իրենց առաջնորդի այս կտակը պետք է իրագործեն: Լենինն իր կյանքի վերջին օրերին դրել է նաև, վոր անհրաժեշտ է կոոպերացիան տարածել ազգաբնակչութեան և ամենից առաջ գյուղացիութեան մեջ:

Յերբ խորհրդային հանրապետութիւններին ամբողջ գյուղացիութիւնը կրճնի կոոպերացիայի, կողմից աշխատանքի ուղին, ապա նա վոչ միայն արագ և շուտ կհասնի դանիական գյուղացիութեան բարեկեցութեանը, այլ և շատ բաներով նրանցից առաջ կանցնի, վորովհետև դանիական գյուղացին դեռ չունի այն, ինչ հեղափոխութիւնը տվեց մեր գյուղացիութեանը — բանվորա-գյուղացիական իշխանութիւն, վորը տիրում է բոլոր հողերին և արտադրութեան միջոցներին աշխատավորութեան ոգտի և շահերի համար:

Դանիան շատ փոքր յերկիր է: Նա ընկնում է Գերմանիայից դեպի հյուսիս: Ամբողջ Դանիան գտնվում է մի թերակղզու վրա, վորն ունի 65 վերստ յերկարութիւն: Այդ թերակղզին կոչվում է Յուտլանդիա: Բացի դրանից՝ Դանիայի մասն

Յերկիրը յեղա-
 գաբնակութեանը
 բնութագրող
 թերակղզին կոչվում է Յուտլանդիա: Բացի դրանից՝ Դանիայի մասն

ն կազմում մոտ տասը խոշոր և 30-ից ավելի մանր կղզիներ, վորոնք ընկնում են Յուտլանդիայի և Սկանդինավյան թերակղզու հարավային ծայրամասի միջև: Դանիայի մակերևույթը համարյա ամբողջապես հարթ է, բարձրութիւնները շատ աննշան են, վորոնց կարելի չէ և վոչ թէ ընդհանր, այլ բոլորներ անվանել:

Դանիան իր տարածութեամբ հավասար է մեր Միութեան Ռյազանի նահանգին: Ազգաբնակչութեան քանակով նա նույնպես շատ մոտ է Ռյազանի նահանգին: Դանիայում ազգաբնակչութեան թիվը հավասար է $2\frac{3}{4}$ միլիոնի, իսկ Ռյազանի նահանգում յերկու միլիոնից քիչ ավելի չէ:

Դանիայի հողը կազմված է ավազի և կավի խառնուրդից: Կա նաև ծովից բերված միանգամայն մաքուր ավազ:

Դանիայում կան մոտավորապես չորս հազար քառակուսի կիլոմետր անբերրի, մանր թփերով ծածկված տափաստաններ, վորոնք ներկայումս ավելի ու ավելի կարգի չեն բերվում: Այդ տափաստանները չորացնում են ու ծածկում արեւոտական ծառատունկերով:

Բնական անտառներ Դանիայում քիչ կան. 100 դեսիատինին ընկնում է միայն 7-ը: Ընդհանրապես Դանիայում անտառներ քիչ են մնացել, յեղածներն ել գլխավորապես վորբրիկ անտառներ են:

Դանիայում ազգաբնակչութեան $\frac{2}{3}$ -ն ապրում է գյուղերում, իսկ $\frac{1}{3}$ -ը քաղաքներում:

Հետաքրքիրն այն է, վոր Դանիան ամբողջապես մանր գյուղացիական յերկիր է, ինչպես և մենք:

Դանիայի տնտեսութիւնների $\frac{1}{4}$ -ն ունի $\frac{1}{2}$ դեսիատին հողաբաժնից վոչ ավելի, $\frac{1}{4}$ -ը՝ $\frac{1}{2}$ -ից մինչև $4\frac{1}{2}$ դեսիատին և միայն տնտեսութիւնների $\frac{1}{7}$ -ը 12-ից մինչև 27 դեսիատին հողաբաժնի ունի: Ավելի չիլն:

3	դեսիատինից պակաս ունեցող տնտեսութիւններ.	Թիվը է	117.000	
3-ից մինչև $4\frac{1}{2}$ դես.	»	»	17.000	
$4\frac{1}{2}$ — »	9	»	29.000	
9	»	13	»	27.000
13	»	27	»	35.000
27	»	50	»	14.000
50	»	100	»	6.500
100	»	200	»	1.500
200-ից	ավելի	»	»	800

Դանիան բաց սռապես գյուղատնտեսական յերկիր է: Նա չունի վոչ թանգարժեք հանքեր, մետաղներ, վոչ գիղեցիկ բնութիւն, վոչ նշանավոր պատմական անցյալ, բայց և այնպես նա իրավունք ունի իր մասին հպարտութեամբ խոսելու: Նա կարող է հպարտանալ իր գյու-

դաջիւթյամբ, վորը գյուղատնտեսական բարձր հասկացողություններ
և բարեկեցիկ կյանք ունին:

Դաճիական գյուղացու լուսավորության մասին
գաղափար կարելի չէ կազմել հետեյալից. 1912 թ.
բանակի մեջ հազար նորակոչ զինվորներից միայն
յերկուսն էին անգրագետ, նույն թվին մեզ մոտ
յուրաքանչյուր հազար նորակոչից 617 հոգի անգրագետ էին:

Դանիան այդքան փոքր տարածության վրա ունի մոտ 80 բար-
ձրագույն գյուղատնտեսական և 18 յերկրագործական դպրոց:

Դիտության ծարավը դանիացիների համար սովորութիւն է դար-
ձել, և չնայած նրանք բավական զարգացած են, բայց և այնպես նրանք
շարունակում են սովորել, հիշելով, վոր «գիտութիւնը լույս է, տգի-
տութիւնը՝ խավար»:

Մաճորութիւն 1918 թվականին ռազմագերիների գործերի մե-
ջ առաջինը ներկայացուցիչ Գարինը յերկար ժա-
մանակ կարողացել է դիտել, թե ինչպիսի են ապ-
գյուղացու սեռե-
սուրբան հետ.
րում գյուղացիները Դանիայում: Նա ավտոմոբիլով
ման է յեկել ամբողջ Դանիան և ասում է, վոր 100
գյուղացիական տնտեսութիւնների կեսից ավելին ունեն ելեկտրական
լուսավորութիւն, հեռախոս, դաշնամուր, ամենաաղքատ գյուղացիներն
անգամ ունեն միքանի գլուխ կով, ձի և այլն:

Ամեն տարի ահագին ժողովուրդ է գնում Դանիա՝ երսկուրսիա-
Այդպիսի երսկուրսիա շատ անգամ կատարել են նաև մեր գյուղացի-
ները, նույնիսկ հեռախոս Սիբիրից, վորպեսզի տեսնեն և սովորեն
դանիացիների գյուղական տնտեսութիւնը:

Պ. Պ. Կուկուշկինը Դանիայի մասին ունեցած իր գրքույկի մեջ
բառացի բերում է իր ծանոթ յերկու գյուղացիների՝ Գուրբիի և Սեն-
ցովի պատմութիւնը, վորոնք 1920 թ. երսկուրսիա էին գնացել
Դանիա: Ահա թե ինչ են պատմում նրանք. —

«Յերբ մենք գնում էինք Դանիա, ամենից շատ վախենում էինք,
վոր մեզ կխաբեն ու կտանեն հարուստ տնտեսութիւնները ցույց կտան:
Այդպիսի դեպք պատահել է Մոսկվայի մոտերքը, յերբ մի իշխանուհու
մոտ անգլիացիներ են յեկել և ցանկացել են տեսնել, թե ինչպիսի
ապրում ունի գյուղացին: Այդ իշխանուհին նրանց ավտոմոբիլով տա-
րել է Մոսկվայի շուրջը գտնված ամառանոցներն ու գյուղերը: Դե
մենք լավ գիտենք, թե այնտեղ ինչ գյուղացիներ են:

«Այդ պատճառով էլ, յերբ մենք Դանիա հասանք, հրաժարվեցինք
նրանց առաջարկած առաջնորդներից և մեր ծանոթ գյուղատնտեսի
հետ սկսեցինք յերբեմն ձիով, յերբեմն վոտով այս ու այն կողմը գնալ:
Մենք աշխատում էինք անձամբ տեսնել, թե մարդիկ այնտեղ ինչպիսի
են ապրում:

Ամբողջ Դանիան ապրում է բաժան-բաժան
Դաճիական Բոլոր տեղերում կան լավ խճուղիներ: Գյուղերը դա-
գյուղերը. սովորված են մեկ-մեկ, յերկու-յերկու, յերբեմն
խմբերով՝ յերեք-յերեք, չորս-չորս: Ամբողջ հողը գյուղերին մոտ է.
միայն մարգագետիններն ու անտառները յերբեմն հեռու յեն գտն-
վում:

«Յերբ այդ գյուղերի միջով անցնում էինք, շատ քիչ էինք դի-
տում հարուստ գյուղերը: Այնտեղ, վորտեղ մեր մեծ քաղաքների կամ
կալվածատերերի տներն ունեն յերկաթի ցանկապատով, պարիսպներով,
ծաղկանոցներով, դառն առաջ ավտոմոբիլ կանգնած տներ էինք տես-
նում, ներս չէինք մտնում: Մենք կարծում էինք, թե այնտեղ անթիւ
հարուստներ են ապրում: Իսկ նրանք մեզ ինչպիսի պիտի զարմացնէին,
յերբ նրանց մոտ ամեն ինչ շատ է ու կարգին:

«Ստուգումից պարզվեց, վոր այդ փոքրիկ գյուղերն ունէին
40-50 դեսիատին հող և բացի գյուղատնտեսութիւնից ուրիշ բանով
չէին զբաղվում:

«Մենք ամենից շատ հետաքրքրվում էինք, թե ինչ են անում,
ինչպես են վարում իրենց տնտեսութիւնը և ինչպես են ապրում մար-
դիկ այդ փոքրիկ հողամասերում:

«Այդ նպատակով մենք դիտեցինք մոտ 100 գյուղ
Դաճիական հա-
րուստները.
և ամեն տեղ միայն հարուստ և որինակելի գյուղա-
ցիներ տեսանք: Ահա, որինակ, մի տնտեսութիւն,
վորն ունի 33 դեսիատին հող: Այնտեղ բոլոր շինութիւններն աղյու-
սից են: Մեր այցելութիւնն որն այդ տնտեսութիւնը 24 կթան կով
ունի, 18 գլուխ մատղաշ անասուն և 4 յեղ: Ամեն մի կովից տարե-
կան ստացվում է 280 դույլ կաթ: Տարեկան 200 և պակաս դույլ կաթ
տվող կովերին պահում են իրրե մսացու: Անասունների բակը տաք,
լույս և չոր է: Բացի կովերից տնտեսութիւնն մեջ կային 7 աշխատող
ձիեր և 4 քուռակ: Տնտեսութիւնը կառավարում են յերկու աշխատող
իրենց ընտանիքներով՝ ազարակատերն իր կնոջ հետ և վարձու բան-
վորն իր կնոջ հետ:

«Մենք ավելի հետաքրքրվում էինք 5-7-10 դես.
Միջակ գյուղա-
ցի Դաճիայում հող ունեցող տնտեսութիւններով, դա հողի այն
քանակն է, վորը միջին հաշվով ընկնում է մեզ մոտ,
Ռուսաստանում ամեն մի գյուղական ընտանիքի: Որինակ՝ Չերենսոնի
տնտեսութիւնը: Նա ունի 6 դեսիատին հող: Նրա տնտեսութիւնն մեջ
կան 3 ձի, 4 կթան կով, 2 գլուխ մատղաշ անասուն, 2 յեղ, 4 խոզ և
26 հավ: Տնտեսութիւնը փոքր է, բայց 8 լրիւ սերմնափոխութիւն
ունի. 1) հանգիստ, 2) հաճար, 3) գարի, 4) ձախնդեղ, 5) վարսակ,
6) գարի, 7) խոտ, 8) խոտ: Մի դեսիատինը տալիս է 180—190 փութ

հաճար: Գարին և վարսակը մի դեպիստինյ 220—240 փութ բերք են տալիս, իսկ կերի ճակնդեղը՝ 6000 փութ:

«Այսպիսի տնտեսությունը համարվում է ամենաստվորական և ամեն քայլափոխում պատահում է: Ամենից ծիծաղելին այն էր, վոր այդ Չերենսոնին, վոր մեր կարծիքով որինակելի գործունյա տնտես էր, տեղական դուղագրիները ծուլ և անհոգ գյուղացի եյին համարում:

«Մի տեղ մենք հարցրինք, թե ով է ձեզ մոտ **Ք. դ ֆ օ գ յ ու ղ ա ց ի 6 Դ ա ճ ի ա յ ու մ.** ամենաաղքատ գյուղացին: Մեզ ուղարկեցին Իսգան-նա Գոտվարդի տնտեսությունը: Գնացինք: Գոտվարդը ունի 1½ դեպիատին հող, լավ տուն և անասուններ ըսկ: Տնտեսության մեջ ունի 1 ձի, 2 կով, 2 խոզ և 100 հավ: Մեր կարծիքով դա վոչ թե աղքատ, այլ հարուստ գյուղացի յեր: Նույնը մենք տեսանք մնացած տնտեսությունների մեջ: Առանձնապես մեր ուշադրությունը գրավեցին անասունների չոր, տաք և լուսավոր բակերը: Բակի մեջտեղում ախոռ կա, և անասունը կանգնած է միշտ կապված:

«Կենդանու յետևը կա 2½ արշին լայնությամբ մի ճանապարհ, վորի վրայով ամեն որ սայլակով հանում են անասունների տակից հավաքած ամբողջ աղբը և պահում են մի հատուկ տեղում, մինչև դաշտ տանելը: Մի այգիսի ճանապարհ էլ կա անասունների առջևը, վորով կեր են բերում: Կովերին ամեն որ խոզանակով մաքրում են, իսկ կթելու համար առանձին շինություն են տանում: Կովին կերակրում են վորոշված չափով՝ և միշտ ախոռում, իսկ ամառն՝ անասունների բակի մոտ: Բակից դուրս անասունը զբոսնում է միայն առանձնապես հատկացված հողամասերում: Մատուցած անասունը կերակրվում է արոտատեղում և ախոռում: Հացի, խոտի և արմատապտուղների առատ բերքը Դանիայում հնարավորություն է տալիս անասուններին լավ և կուշտ կերակրելու. յուրաքանչյուր գյուղացի դրսից մեծ քանակությամբ թեփ և կոպտոն էլ է գնում: Այսպես, որինակ, ամառը կթան կովերին առատ կանաչ կեր են տալիս և 5½ ֆունտ էլ թեփ կամ կոպտոն:

«Չենք լավ կթան կովին տալիս են 2—3 գրվ. թեփ, 4—5 գրվ. վանքա կոպտոն, 18—20 գրվանքա ճակնդեղ, 4—5 գրվանքա խոտ և գարնանային առատ դարման: Անասուններին ջրում են վոչ այնքան օտուր ջրով՝ որական յերկու անգամ:

«Շաբաթը մի անգամ յուրաքանչյուր կովի կաթն առանձին կշռվում և գրի յե առնվում: Այս գրություններից կովի տերն իմանում է, թե իր տված կերն ինչ արդյունք է ունենում. յեթե կաթն ավելանում է, ավելացնում են նաև կերը, իսկ յեթե կերի ավելացումը վոչ մի ազդեցություն չի ունենում, այդպիսի կովին սկսում են կերակրել հին ձևով կամ թողնում են իրեն մսացու:

«Յերկար և շատ կարելի յե պատմել Դանիայում տեսած լավ բաների, առանձնապես անասունների մասին: Դանիացին շատ է սիրում իր անասուններին, վորոնք կազմում են նրա գլխավոր հարստությունը և տնտեսության հիմքը. այս բանը մեզ շատ զարմացրեց: Տանտիրուհիներն իրենց անասուններին ցույց տալիս համարում եյին սիրած կովերին: Շատ բան կարելի յե ասել դանիական մյուս անասունների՝ ձիու, խոզերի և վոշխարների մասին: Ամեն տեղ հոգատար և կարող ձեռք էր նկատվում»:

Ահա թե ինչ են պատմում Դանիա գնացած մեր **Մեր յեվ դաճի- ա կաճ գյուղը.** գյուղացիները: Մի թե այս բոլորը հերթաթի նման չե: Իսկապես նման է, յեթե յերեակայենք, վոր մեր ռուսական պայմաններից տեղափոխվել ենք այդ հրաշքների յերկիրը: Սակայն աշխարհում հրաշք չկա: Այդ հրաշքները դանիական գյուղացու լուսավորության և գիտության հետևանքն են: Ինչպես է դանիացին հասել դրան, այդ մասին խոսք կլինի հետևյալ գլուխներում:

Անասունների մասին խոսելիս պետք է ասել, վոր Դանիայում մի դեպիատինին ավելի շատ է անասուն ընկնում, քան մնացած բոլոր յերկրներում:

Ռուսաստանի հետ համեմատելով՝ 100 բնակչին ընկնում է՝ Դանիայում 19 ձի, 83 յեղջերավոր անասուն, 54 խոզ. Մեզ մոտ 19 ձի, 29 յեղջերավոր անասուն, 9 խոզ: Համեմատության համար վերցված են մինչպատերազմյան թվերը: Ներկայումս մեզ մոտ անասունների թիվն ավելի պակաս է: Մենք արդեն ասել ենք, թե Դանիան իր տարածությամբ ու աղգարնակությամբ շատ նման է մեր Ռյազանի նահանգին: Հետաքրքիր է համեմատել Դանիան Ռյազանի նահանգի հետ և տեսնել, թե վերջինս ինչ ունի և ինչ է արտադրում:

1916 թվի վիճակագրության համաձայն Ռյազանի նահանգում ստացվել էր 57½ հազար փութ հացահատիկ. Դանիան նույն տարածությունից չորս անգամ ավելի յե հավաքում:

Ռյազանն ստացել էր 48 հազար փութ գետնախնձոր, իսկ Դանիան՝ յերկու անգամ ավելի:

Ռյազանի նահանգն ունի մոտ 405 հազար ձի, Դանիան՝ 535 հազար ձի և այն էլ վորակով անհամեմատ բարձր:

Ռյազանի նահանգն ունի մոտ 610 հազար յեղջերավոր անասուն, իսկ Դանիան՝ համարյա չորս անգամ ավելի:

Ռյազանի նահանգն ունի մոտ 280½ հազար գլուխ խոզ, Դանիան՝ 5 անգամ ավելի:

Ահա թե ինչպիսի ծաղկած տնտեսութիւնն ունի դանիական գյուղացին, վորն ապրում է բնական հարստութիւններէց զուրկ, ազ- քատ, ավաղոտ մի յերկրում: Դանիական ժողովուրդն այս բարեկեցու- լիքանը հասել է իր սեփական աշխատանքների շնորհիւ: Հիմա տեսնէք, թե դանիական ժողովուրդը միշտ այսպիսի լավ պայմանների մեջ է յեղել և թե ինչպիսի միջոցներով և հասել այդ բարեկեցութեանը:

Դ ա ն ի ա կ ա ն գյուղացի ն եր ի ա ն ցալը. Սրանից մոտ 50 տարի առաջ դանիական գյուղա- ցին ել այնպես վատ եր ապրում, ինչպես հիմա մենք: Նույն խղճուկ խրճիթները, նույնպիսի անպետք անա- տւաններ, համարյա նույն խղճուկ բերքը... Այս բո-

լորին դանիական գյուղացին լավ ծանոթ եր անցյալից: Ծանր հար- կերը վճարելուց հետո ազգաբնակչութեանն այնքան քիչ եր մնում մթերքներից, թե քանակի և թե արժեքի տեսակետից, վոր Հնդին կա- րողանում իրենց կենսական և պետական կարիքները բավարարել:

Մեզ հետ համեմատած, դանիական ժողովուրդը միայն մի կա- րեւոր և եյական առօվելութիւնն ունեւր: 1814 թվականին Դանիայում արդեն մտցվել եր լնդհանուր և պարտադիր ուսում. ահա այս դաշ- նակցի—գիտութեան շնորհիւ դանիական գյուղացին կարողացավ արագ զուրս գալ աղքատութիւնից և հասնել այն բարեկեցութեանը, վոր ի մեջ գտնվում է հիմա:

Դանիայի գյուղատնտեսութեան զարգացմանը նպաստել և գլխա- վորապես հետեյալ հանգամանքը:

XVIII դարի վերջին և XIX դարի սկզբին Յեվրոպայում, առա- ձնապես Անգլիայում, սկսեց արագ զարգանալ Ֆարրիկա-գործարա- նային աղբյուրներով: Այդ ժամանակ, համարյա մեկը մյուսի յետեից, հնարեցին չոգեմեքենան, չոգեշարժը և չոգեմալը: Այդ դեռ քիչ է, դրանցից անմիջապես հետո գտնվեց և կատալիզատորովեց չո- րհակի մեքենայական դադգյահը:

Անգլիան դարձավ քաղաքային գործարանային արդյունաբերու- թեան յերկիր՝ ի ֆրաս իր յերկրագործութեան, տարեցտարի ավելի մեծ քանակութեամբ ներմուծվող հացի կարիք զգացից այնտեղ:

Այդ ժամանակաշրջանում Դանիան կարողացավ, բացառապես ի հաշիւ Անգլիա արտահանվող հացի, իր դրութիւնը լավացնել: Դանի- այի ամբողջ տնտեսութիւնը կազմակերպվում եր արտահանվող հա- ցատեղիների հաշիւով: Յանքսի տարածութիւններն սկսեցին արագ բազմանալ, սրա հետ միաժամանակ բերքը ևս սկսեց մի/ի/ր րոճքանալ:

Այդ ժամանակն երում հսկայական քայլերով Ամերիկայի ազգա- բնակչութիւնը շատանում եր: Ամերիկական միջին այդ չմշակված հո- դերն սկսեցին արագ ցանվել և առատ բերք տալ: Ամերիկական հացը Յեվրոպա ներմուծվող առարկա դարձավ և 70-ական թվականներին

շուկայում յեվրոպական հացի համար ուժեղ ախոյան հանդիսացավ: Հացի գինը մինչև 30 է ավելի տոկոսով ընկավ:

Հացի այդպիսի արժանութիւնը դանիական գյուղացուն աղքա- տութիւնն և քայքայումն եր սպառնում, վորովհետեւ հացի այդպիսի արժան գինը Հեր ծածկում նրա արտադրութեան տնտեսական ծախսերը:

Դանիացիների համար սրան մի ուրիշ աղետ ևս ավելացավ: Ու- ժեղ Պրուսիան սոստրի և սրդյունաբերութեան զարգացման համար ծովային նավահանգիստներ ձեռք բերելու նպատակով պատերազմ հայտարարեց վոքրիկ Դանիային: 1864 թվի այդ պատերազմը Դա- նիային զրկեց յերեք գավառներից:

Բայց զչկա չարիք առանց բարիքի: Յեւ իսկապես, այդ ծանր վորձաւքներն ազդեցին դանիական ժողովրդի վրա. նրանք խթան հանդիսացան ապագա աշխատանքների համար:

Անգլիայում վորովհետեւ հացի գինը չափազանց ընկել եր, ուստի զուտ հացահատիկային տնտեսութիւնն վարելը, պարզ է, վոր այլեւ- ձեռնտու չեր: Սակայն Անգլիայում քաղաքային-արդյունաբերութեան զարգացմամբ հացից վոչ պակաս՝ գուցե և ավելի, անասնապահական մթերքների կարիք եր զգացվում: Յուրի, մսի, ձվի գները յեվրոպական շուկայում սկսեցին վոչ թե ուրեցոր, այլ ժամից-ժամ աճել: Ահա այս բոլորը հաշիւ առնելով՝ դանիացիներն սկսեցին տեղային արագու- թեամբ վերաշինել իրենց տնտեսութիւնը և 20-30 տարվա ընթացքում կարողացան իրենց տնտեսութեանն անասնապահական ուղղութիւն տալ: Այս բանի համար հարկավոր եր դաշտաբուծութեան արժան մթերքները փոխարինել անասնապահութեան մթերքներով, այսինքն կա- նոնավորել, ազնվացնել անասունների տեսակը և վերջապես վաճառ- ման համար վորոնել ավելի շահավետ միջոցներ: Այս բոլորը հաջողու- թեամբ կատարեց դանիացին:

Այս գործում նա յերկու հավատարիմ գաշնակից ունեւր՝ գիտու- թեան լույսը և միացյալ ուժերով աշխատելու կարողութիւնը:

ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄՆ ՈՒ ՆՇԱՆԱ- ԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ՄԻԱՑՅԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒՄ

Միացյալ Նահանգների վերջին տասնամյակի արդյունաբերու- թեան ուժեղ զարգացումը հաճախ ծածկում է այն անկասկածելի փաստը՝ վոր Ամերիկան դեռևս չի հանդիսանում վոչ այնքան պակաս գյուղա- տնտեսական յերկիր, վորքան ինչուստրիալ:

Ամերիկայի ազգաբնակչութեան գյուղական լայն խավերի բարե- կեցութիւնը դեռ վորոշվում է ցորենի, յեգիպտացորենի և բամբակի բերքի հետեանքներով:

**Միացյալ Նա-
հանգների ազ-
գապետություն
ընդ կազմը.**

Դժբախտաբար Միացյալ Նահանգների ազգա-
բնակչության զբաղմունքի բաշխման մասին ունե-
ցած մեր թվական տվյալները վերաբերում են միայն
մինչև 1910 թ. (վերջին վիճակագրության տարին):
Իհարկե, «գյուղից փախուստը» Ամերիկայում
զգալի յերևույթ է, նույնիսկ ժամանակակից ներգաղթի հոսանքը մեծ
ուժեղությամբ և վոչ թե յերկրագործական, այլ արդյունաբերական
յերկրները: 1910 թվին գյուղատնտեսությանը պարապում էին 12,6
միլիոն մարդ, լեռնային գործով՝ մոտ 1 միլիոն, արդյունաբերությանը՝
10 միլիոն, տրանսպորտով՝ 2,6 միլիոն և, վերջապես, առևտրով 3,6 մի-
լիոն մարդ: Դյուղատնտեսությանը պարապողների թիվը դեռ այն ժա-
մանակ կազմում էր արհեստավոր ազգաբնակչության մի յերրորդ մասը:
Առանձնահատուկ վիճակագրության համաձայն 1910 թվին գյուղատ-
կան ազգաբնակչության ընդհանուր թիվն էր 49,3 միլիոն, քաղաքային
ազգաբնակչության թիվը՝ 42,6 միլիոն: Այսպիսով գյուղական ալ-
գաբնակչության թիվը, վորը չի գուգաղիպում «գյուղատնտեսությանը»
պարապողների թվին, դեռ գերազանցում է քաղաքների ազգաբնակչու-
թյան թվին:

**Գյուղատնտես-
տեսությունը և
գյուղական
տնտեսության
համարյա 10 միլիարդ
գոլլար:**

1890 թվին Միացյալ Նահանգների գյուղա-
տնտեսական մթերքների ընդհանուր արժեքը հաս-
նում էր հազիվ $2\frac{1}{2}$ միլիարդ գոլլարի*: 1910 թվին
նա կազմում էր արդեն 5 միլիարդ, իսկ 1914 թվին՝
համարյա 10 միլիարդ գոլլար: Համաշխարհային
պատերազմից Ամերիկայի գյուղատնտեսության զար-
գացման համար փայլուն հուանկարներ բաց արեց: Դաշնակից պե-
տությունները կտրված լինելով Ռուսաստանից՝ ստիպված էին մեծ
ձանապարհածախսով անդրովկիանոսյան մոտակա յերկրներից պարե-
նավորման մթերքներ ներմուծել: Նրանք 1914—1918 թվականներին
այնպիսի գրուծյան հասան, վոր ստիպված իրենց բոլոր գնումները
պիտք է կատարելին Միացյալ Նահանգներում: Այդ պատճառով բոլո-
րովին զարմանալի չէ, վոր 1920 թվին Ամերիկայի գյուղատնտեսական
մթերքների արժեքը բարձրացավ մինչև 22,4 միլիարդ գոլլարի, այս-
ինքն, 1914 թվականի հետ համեմատած, ավելի քան կրկնապատկեց:

Հետաքրքիրն այն է, վոր բոլոր յերկրների գյուղատնտեսության
զարգացման համար այդ ծանր, դժվարին ժամանակաշրջանում Միա-
ցյալ Նահանգները գյուղատնտեսությանը կարողայով առաջ գնալ, ան-
փնաս զարգանալ, հակառակ յեվրոպական յերկրների, ուր բանվոր ձեռ-
քերի, լծկան անասունների և ամենից առաջ պարարտացման նյութե-
րի պակասության պատճառով, գյուղատնտեսական արտադրողակա-

նությունը ընկել էր: Հետևյալ թվերը ցույց են տալիս Միացյալ Նա-
հանգների գյուղատնտեսության կարևորագույն արտադրուծյունները՝
զարգացումն ու գրուծյունը պատերազմից առաջ, նրա սկզբին և վեր-
ջնալույց հետո:

**Միացյալ Նա-
հանգների ցան-
քի տարածու-
թյունը.**

	1901 թ.	1914 թ.	1920 թ.
Ցեղիպտայրին	91 349	130 435	104.601
Ցորեն	49.895	53.541	57.192
Վարսակ	28.541	38.442	43.323
Հաճար	1 987	2.541	5 043
Գարի	4 295	7.565	8.083
Բամբակ	25.758	36.832	36.383

Անասնապահությունը էլ պատերազմի ժամա-
նակ վորոշ առաջադիմություն և ցույց տվի, բացի
վոչխարաբուծությունից, վորը բոլոր յերկրներում
հետադիմել է:

Անասունների թիվը կազմում էր (հազար հատ).—

	1901 թ.	1914 թ.	1920 թ.
Չիբր	13.537	20.962	20.785
Կաթնատու կովեր	16.292	20.737	23.785
Ցեղներ	27.610	35.855	44.750
Վոչխարներ	41.883	49.719	47.114
Խոզեր	37.079	58.933	71.727

Վերոհիշյալ ճյուղերի հետ միաժամանակ առանձնահատուկ, կա-
րևոր նշանակություն ունեն բրնձի, գայլուկի, խոտի ցանքսերը, ու-
ժեղ կերպով զարգացող շաքարի արտադրությունը և ծխախոտաբու-
ծությունը (1914 թվին—1.034 միլիոն ֆունտ, 1920 թվին—1.508 մի-
լիոն ֆունտ): Անասնապահության մասին խոսելիս անհրաժեշտ է
նկատել, վոր կաթնատնտեսությունը զարգանում էր ինչպես ազարակ-
ներում, այնպես էլ առանձնահատուկ ձեռնարկություններում (կաթ-
նատնտեսության շոգեգործարաններ, պանրագործարաններ և այլն):
Դաշտաբուծությունը ևս հսկայական զարգացման նշաններ էր ցույց
տալիս: մշակվող բույսերի առանձին տեսակների քանակությունը շատ
տեղերում 1910—1920 թ. ժամանակաշրջանում կրկնապատկվել էր:

Ամերիկական գյուղատնտեսության հսկայա-
գյուղատնտեսությունը ևս կարողացում անիմաստ կլինի, յեթե նրա ար-
տադրությունը միայն ներքին շուկայի բավարարման
համար լինի: Սրա հետ միասին դեկավարող
նշանակությունը դեռ արտահանուծյան և պատկա-
նում: 1910 թվին պարենավորման մթերքների արտահանությունը

* Գոլլարը հավասար է 2 ուարդ:

սննդի մշակման առարկաների հետ միասին կազմում են 340 միլիոն դոլլար, վոր կազմում են ամբողջ արտահանութայն արժեքների ընդհանուր գումարի մոտ 18⁰/₀-ը: Պատերազմի ընթացքում այդ տոկոսը բավական բարձրացել էր: 1920 թվին արտահանութայն 8,080 դոլլարից պարենավորման միջոցների արտահանութայն ընկնում էր մոտ 25⁰/₀-ը:

Արտահանութայն շարժումը պատկերացնող այդ թվերից կարելի է յեղբակացնել, վոր գյուղատնտեսական արտահանութայն ամենամեծ մասն ընկնում է անցյալ դարի 80-ական թվականներին, այսինքն հենց այն ժամանակաշրջանում, յերբ արևմուտքում մեծ վճռակա նշանակութուն ունեցող ագրարային շարժում էր տեղի ունենում, յերբ Միացյալ Նահանգների ներկա շտեմարանն առաջացավ, յերբ ամբողջ ցամաքի վրայով հսկայական յերկաթուղագծեր եյին կառուցվում, յերբ հարձակում գործեց «ամերիկական հացի մրցումը»: 1880 թվին ընդհանուր երսպորտի գյուղատնտեսական արտահանութայն մասը կազմում էր 84,38⁰/₀, սրանով հասնում է իր զարգացման ամենաբարձր կետին, վորից հետո աստիճանաբար իջնելով՝ 90-ական թվականների սկզբին դեռևս իրեն էր վերապահում 70⁰/₀-ը: Հակառակ արան, 1900 թվին այդ մասն իջնում է մինչև 61⁰/₀, 1910 թվին՝ մինչև 50,9⁰/₀, իսկ 1912 թվին այդ մասն առաջին անգամ իջնում է 50⁰/₀ ցած: Պատերազմի տարիներում արդյունաբերական և հում նյութերի արտահանութայն հսկայական աճումն ավելի յե իջեցնում գյուղատնտեսական միջոցների արտահանութունը, սկսած 1914 թ.—1920 թվականները, առանձնապես 1916—1918 թվականները. հետագայում այդ մասը նորից բարձրանում է 1919 թվին մինչև 53⁰/₀, 1920 թվին՝ 42,9⁰/₀:

Պարզ է, ուրեմն, վոր ներկայումս ել Միացյալ Նահանգները գյուղատնտեսական խոշոր արտահանութայն մի յերկիր է: Այդ արտահանութայն զգալի մասը, ինչպես ցույց են տալիս վերոհիշյալ թվերը, բացառվում է նրանով, վոր սննդի նյութերի մշակումը, նրանց անմիջական սպառումը և հում ձևով արտահանութունը հատուկ դեր են խաղում Միացյալ Նահանգներում: Յեվ իսկապես, գյուղատնտեսական միջոցների արտադրութայն և նրանց հետագա արդյունաբերական մշակման միջև յեղած այդ առանձնահատուկ կապն Ամերիկայի համար ավելի բնորոշ է, քան անդրովկիանոսյան յերկրներից վորևէ մեկի, որինակ՝ Արգենտինայի կամ Ավստրալիայի համար:

1900 թվին վերաբերող վիճակագրական ուսումնասիրութունը ցույց է տալիս, վոր Միացյալ Նահանգները գյուղատնտեսական ար-

* Ամերիկական ցորենի արտահանութունը 1914—1920 թվականներին կազմում էր ամբողջ արտադրութայն 20⁰/₀—30⁰/₀-ը:

դյունաբերութայն համար հում նյութ մատակարարելու արժեքի տեսակետից առաջին տեղն է զբաղում: Այդ թվականին անտառները հետագա մշակման համար տվին 118 միլիոն դոլլարի հում նյութ, հանքերը՝ 319 միլիոն դոլլարի, ծովը՝ 9 միլիոն, մինչդեռ գյուղատնտեսութունը՝ 1,940 միլիոն դոլլարի: Ընդհանուր առմամբ հասկանալի յե, վոր այս դեպքում բաժանակի և ծխախոտի մատակարարումը մեծ դեր է խաղում: Ամերիկական արդյունաբերութայն մյուս ճյուղերի մեջ սննդատու նյութերի մշակման արդյունաբերութայն զբաղման տեղը վկայում է, վոր ինդուստրիային մատակարարվող գյուղատնտեսական միջոցների մեծագույն մասը վերաբերում է գում սննդի առարկաներին: Սննդի մեծագույն մասը վերաբերում է արդյունաբերութունը, վորոշ իմասունյութերի մշակման ամերիկական արդյունաբերութունը, վորոշ իմաստով, ամբողջ յերկրի արդյունաբերութայն ամենանշանավոր ճյուղերից մեկն է:

1914 թվին այդ ճյուղի միջոցների արժեքը կազմում էր բոլոր արդյունաբերական արտադրութունների ընդհանուր արժեքի 19,9⁰/₀-ը, բռնելով մյուս մնացած ճյուղերի մեջ գլխավոր տեղը: Նրանից հետո մանածագործական արդյունաբերութունն էր, վորի արտադրութայն մանածագործական արդյունաբերութունն էր, վորի արտադրութայն արժեքը կազմում էր 14,1⁰/₀, ապա պողպատի արդյունաբերութունը՝ 13,3⁰/₀ և մյուս արդյունաբերական խմբակները, վորոնց արտադրութայն արժեքը 10⁰/₀-ից ցածր էր: Սննդի նյութերի մշակման արդյունաբերական միջոցների արժեքը 1914 թվին 4,8 միլիարդ դոլլարից էլ բարձր էր, նույն թվին մանածագործական արդյունաբերութայն միջոցների արժեքը 3,4 միլիարդ դոլլարից չէր բարձրանում, յերկաթագործական միջոցներին՝ 3,2 միլիարդ, թղթի արդյունաբերութայնը՝ 1,4 միլիարդ դոլլար էր: Այսպիսով իսկապես սննդի նյութերի մշակման արդյունաբերութունը դեկավորող տեղ է բռնում:

Յերբ գյուղատնտեսութունն անցավ դեպի արևմուտք, Միացյալ Նահանգների ժողովրդական տնտեսական որդանիվը բաժանվեց յերկու կեսի. մեկ՝ սպառողական կենտրոն արևելքում, առանձնապես արևելյան քաղաքային և արդյունաբերական կենտրոնները, վորտեղ կատարվում էր Ամերիկայի արևմտյան, հարավային և հյուսիս-արևմտյան մասերի պարենավորման ավելորդ միջոցների վաճառումը. նրանք այդ տեսակետից չէին տարբերվում արտասահմանյան վաճառման հետև շուկաներից: Յերկրորդ կեսը կազմում են արտադրութայն կենտրոնին մոտ գտնվող գյուղատնտեսական վաճառումների «տեղական» շուկաները: Այսպիսով տեսնում ենք, վոր պարենավորման միջոցներն իրենց վերջնական սպառման տեղը հասնելու համար պիտի անցնեն այն հսկայական տարածութունը, վոր ընկնում է հյուսիս-արևմտյան Ամերիկայի և հին Ամե-

բիկայի, արեւելքի խիտ բնակված շրջանները և Ատլանտյան ուղիկանոս-
ափերի միջև:

[illegible]

Մ. րեկմայան Գա-
հանգները.

Զեհովանի
 Պ. Բեկմայան Գա
 Խանգեհեր.
 Զեհովանի արևմուտքի յերկրագործությունը բնո
 ռոշվում է յերեք հատկություններով. նախ՝ խոշոր
 արտադրությամբ, յերկրորդ՝ քիչ յեկամուտ ունեցող
 եփստենսիվ տնտեսությամբ, յերրորդ՝ ագարակային տնտեսության
 մեջ հայտնի դարձած գյուղատնտեսական մեքենաների գործադրու
 թյամբ:

ԽՈՐՈՐ ՏՆՏԵՍՈՒ-
ՔՅՈՒՆՆԵՐԸ.

Թյամբ: Առաջին կետը պարզեցրեալ համար բաւական
 Խոսք սեփականութեան հարց տալ մի շարք պարզ վիճակագրական տվյալ-
 քունքներ, վորոնք Միացյալ Նահանգներին տեղեկատուութեան
 քառանկում են յերեք խոշոր տնտեսական շրջաններին՝ հյուսիս, հարավ և
 արևմուտք: Այդ տվյալները վորոշում են նաև Միասնախալից գեպի արե-
 վելք ու արևմուտք ընկած շրջանների տարբերությունը: Նույն վիճա-
 կագրագան տեղեկություններին համաձայն 1910 թվին յուրաքանչյուր
 ազգային միջին հաշվով ընկնում էր հետևյալ ցանքսային տարածու-
 թյունը (ակրերով).—

138.1

Ամբողջ Միացյալ Նահանգներում

	138,1
Հյուսիսում	143
հարավում	114,4
արևմուտքում	296,9
Իից ղեկի արևելք	93,0
արևմուտք	211,3

Յեթե այս տվյալներից պարզ յերևում է, վոր շարժումն աստի-
ճանաբար դեպի արևմուտք գնալով ազարալները մեծանում են, ապա
եւ ավելի պարզ կլինի, յեթե այդ տվյալները վերցնենք ըստ առան-
ձին նաճանգների։ Այսպես, որինակ, Նոր-Անգլիայի նաճանգներում
19,7 միլիոն ակր մշակվող տարածությունից 1000 ակրից ավելի խո-
շոր տնտեսություններում մշակվել է միայն 1,1 միլ. ակր, մինչդեռ
արևմտյան հյուսիս-կենտրոնական նաճանգներում 332,6 միլ. ակր
ընդհանուր տարածությունից մշակվել է 25 միլիոն. հարավային արև-
մտա-կենտրոնական նաճանգներում 169,1 միլիոն ակրից նույն ձևով
մշակվել է 69,7 միլ. ակր, իսկ խաղաղ-ովկիանոսյան ասիերի նաճանգ-
ներում 51,3 միլ. ակր մշակվող տարածությունից մշակվել է նույն իսկ
25,1 միլ. ակր։ Ինչ վերաբերում է յերկրորդ կետին՝ աննշան բերքա-
վետությանը, ապա պետք է ասել, վոր Նոր-Անգլիայի հին նաճանգ-
ներում մի ակր ցորենի բերքավետութունը կազմում էր 23,5 բու-
շել*, ընդհանրապես, արևմտյան հյուսիս-կենտրոնական նաճանգներում
միայն 14,8, իսկ արևմտյան հարավ-կենտրոնական նաճանգներում
ընդամենը միայն 11։ 1910 թվին ցորենով հարուստ չորս նաճանգ-
ներում՝ հյուսիսային Դակոտայում, Կանզասում, Միննեզոտայում և
հարավային Դակոտայում մի ակրի բերքավետութունը տատանվում
էր 13 և 17,4 բուշելների միջև։ Յեթե վերհիշենք, վոր Բրիտանիայում
նույն թվին մի ակրի բերքավետութունը կազմում էր մոտ 32 բուշել,
այն ժամանակ պարզ կլինի այդ տարբեր աշխարհների գյուղատն-
տեսական արտադրության ինտենսիվության տարբերությունը։

Արևմտա-ամերիկական խոշոր տնտեսություն-
ների բնորոշող յերրորդ մոմենտը մեքենաների գոր-
ծածությունն է։ Այնտեղ գործադրում են հնձող
և խուրձ կապող մեքենաներ,—Իովայում կան ագա-
րակներ, Դորոնք մի ակր ցանքսի վրա գործադրում են միաժամանակ
40 խուրձ կապող մեքենաներ,—հսկայական շոգեմեքենաներ, վորոնք
շարժողության մեջ են դնում գութանները, տափանը և հնձող մեքե-
նաները։

Յերկրագործական աշխատանքների բոլոր աստիճաններում, սկսած ցանքսից մինչև կալսելը նրանք ձգտում են մարդկային աշխատանքը փոխարինել անասունների ուժով, երկտրականությամբ, շոգիով կամ շոգեմեքենայով: Կալսած հատիկը նրանք յերկաթուղով տեղափոխում են մոտակա կայարանի հացի ամբարը, ուր պահելու և դասավորելու համար նույնպես կան մեքենայական բոլոր հարմարությունները: Անասունների կերի պատրաստին ու բաշխելը ևս կա-

* $R_{m2hl} = 36,36$ л/ч. $u_{hl} = 0,3704$ г/л.

տարվում է մեքենաների միջոցով: Չնայած, այս դեպքում կերի անընդատու ուժը վորոշ չափով կորչում է, սակայն ինտենսիվ տնտեսութան համար դա այնքան էլ մեծ նշանակություն չունի: Կարող է լինել, խոտհարք և նման այլ աշխատանքները նույնպես կատարենք, խոտհարք և նման այլ աշխատանքները նույնպես կատարվում են մեքենաների միջոցով: Գյուղատնտեսական մեքենաների և վրձնիչների արժեքը 1860 թվին կազմում էր մոտ 250 միլիոն դոլար, 1890 թվին՝ մոտ 500 միլիոն դոլար, իսկ 1910 թվին հասնում էր 1,2 միլիարդ դոլարի: 1860—1910 թիվը գյուղատնտեսական մեքենաների մշակման տարածությունն ավելի քան կրկնապատկվում է, մինչդեռ նույն ժամանակամիջոցում գործածվող մեքենաների և գործիքների արժեքը հնգապատկվում է:

Հեռավոր բաժան-բաժան վաճառուների դեպքում խոշոր արտադրությունը չէր կարող շահավետ լինել: Անհրաժեշտ էր հավաքված հացահատիկները կենտրոնացնել վորոշ տեղ և այդտեղից մեծաքանակ գումարով ուղարկել սպառման վայրը կամ արտահանություն համար բարձելու տեղը:

Այս նպատակին են ծառայում մեծ հոշակ ստացած ամերիկական սիստեմի ելեկտրոնները:

Այսպիսով հեռավոր վայրերում կատարվող հացահատիկների մասսայական վաճառման հարցը կարելի է հանձնարել կերպով լուծված համարել: Սակայն գյուղատնտեսությունն ուրիշ շրջաններում էլ զանազան հարցեր են ծագում: Դրանցից մեկը շուտ փչացող մթերքների հեռավոր տեղ փոխադրելու հարցն էր: Այս հարցը ևս լուծվում է այնպես, վոր տեղափոխությունն սկսում են կատարել նոր միջոցներով՝ վազոն-սառցարաններով:

Առաջին անգամ այդ վազոններն սկսեցին աշխատել 1869 թվին Նյու-Յորկի և Չիկագոյի միջև: Ներկայումս մսի, կաթնատնտեսական մթերքների, ձկների, պտուղների և բանջարեղենների տեղափոխությունը ժամանակ մեծ դեր են խաղում վազոն-սառցարանները: Առանց այդ վազոնների գծվար կլինեիր պատկերացնել արևմտյան նահանգների միջին մասի անասնապահության ծաղկումը և արևելքից հեռու ընկած Նահանգների, ինչպես՝ Կալիֆոռնիայի, Ֆլորիդայի, Գեորգիայի և Միսսիսիպիի ներքին հովտի պտղաբուծության արագ զարգացումը և բանջարեղենների մշակման զարգացումը:

1905 թվի պաշտոնական տեղեկությունների համաձայն վեց խոշոր սպանդանոցային ֆիրմաներն ունեյին մոտ 25,000 վազոն-սառցարաններ (մսի և բանջարեղենի տեղափոխություն համար): Այդքան վազոններից մոտ 12,000-ը պատկանում էր միայն մի ֆիրմայի: Միայն Նահանգների արևմուտքի, հարավ-արևմուտքի և հյուսիս-արև-

մուտքի ամենախոշոր բաղադրների սպանդանոցային ինդուստրիան, անկախաձ, շատ հետաքրքիր է և թերևս ամենաբնորոշ և ուսեստի մթերքների մասսայական մշակման առաջադիմություն ու կենտրոնացած արտադրություն—հեռավոր մասսայական վաճառուների տեսակետից:

Միքանի խոշոր բաղադրներում, ինչպես Չիկագոյում, Սան-Լուիսում, Կանզաս-Սիտում և այլն, անասուններ հավաքելու կայան ստեղծելը հնարավորություն տվեց հսկայական մեծություն ֆարրիկա-սպանդանոցներ կազմակերպելու, այնպես վոր, ինչպես վերևում տեսանք, վեց խոշոր ֆիրմաները մշակման համար համարյա բոլոր մորթած անասուններն ստանում են ութը խոշոր սպանդանոցային կենտրոններից: Նրանք աշխատանքի ամենախիստ բաժանման շնորհիվ մանրակրկիտ կերպով ոգտագործում են բոլոր մնացորդները: Իրենց վազոն-սառցարանների միջոցով միսը տեղափոխում են արևելք և նույնիսկ այստեղ կազմակերպում են իրենց մթերքների վաճառումը:

Թե ինչպիսի չափերով է կատարվում անասունների մորթելը այդ խոշոր սպանդանոցային կենտրոններում, ցույց են տալիս հետևյալ թվերը. 1900 թվին Չիկագոյում մորթված էր մոտ 1,6 միլիոն յեղջերավոր տնասուն, վորը կազմում է Միացյալ Նահանգների մորթած անասունների 30⁰/₀-ը, 6,9 միլ. խոզ և 28 միլ. վոշխար կամ անբողջ յերկրի համապատասխան մորթվածքի 22,7⁰/₀ և 39,2⁰/₀:

Անասուններին սպանդանոց են տանում գնացքներով, վորոնք շարժվում են մարդատար գնացքների արագությունը: Ագարակատերերն անասուններին ծախում են վոչ թե հատ-հատ, այլ ամբողջ խմբերով, միքանի հարյուր հատ միասին: Սկզբում անասուններին մի որ պահում են գոմում, վորպեսզի հանգստանան. ապա սկսվում է մորթելու գործողությունը, վորը հանդիսանում է ժամանակակից տեխնիկայի հաղթանակներից մեկը. մեքենայացման և յենթարկված ամենափոքր մանրամասնություններն անգամ:

Մորթելու ամբողջ գործողություն ժամանակ մարդու ձեռքի աշխատանքի կարիք չի զգացվում, վորովհետև մասսայական արտադրությունը հնարավոր է դարձնում աշխատանքի ամենաբարդ բաժանումը: Սուր դանակներով պտտվող մեքենաներն ավտոմատիկ կերպով բաժանում են կենդանին առանձին մասերի: Ընդամեն ամբողջ գործողությունն սկսվում է չինություն վերին հարկում (սովորաբար վեցերորդ), և վորքան մորթված կենդանու մարմինը թեթևանում է, այնքան նրա հետագա մշակումը ներքև է իջնում: Տեղափոխում են միայն իսկական ձեռքով միսը: Կենդանու մնացած մասերը, վորոնք քիչ

մորթվածքի դեպքում համարվում են արժեք չունեցող մնացորդներ, այս-
տեղ, ընդհանրապես, մեծ քանակությամբ են հավաքվում, վորը յենթարկի
ում և հետագա, չափազանց մանրակրկիտ վերամշակման: Այսպիսով յե-
անասունների մասնաշաղկապ մորթվածքը ևս մեծ առավելություններ
ունի. նախ՝ անասունների մնացորդները կենտրոնանում են մի տեղում
և դանդաղ տեղերից հավաքելու ճանապարհածախսից ազատվում են,
յերկրորդ՝ անասունները մեքենայական մորթվածքը հնարավորություն
և տալիս մնացորդներն ավելի ինտենսիվ կերպով ոգտագործելու, վո-
րովհետև այդ ժամանակ իսկապես «վոչինչ չի կորչում» և իրենք մնա-
ցորդներն էլ ավելի հարմար են դառնում հետագա մշակման համար:
Մորթվածքի խոշոր ֆարրիկաների յերկրորդական ձեռնարկով յուր-
ները պատրաստում են կոնսերվներ, յուղ, սոսիսձ, խոզի յուղ, աճա-
սուններ ճարպից մոմ: Արյունն ոգտագործում են արհեստական պա-
րարտացումների համար: Կաշին մաքրում, պատրաստում են և մոտա-
վորապես հինգ ամսից հետո վաճառքի յեն հանում: Խոշոր սպանդա-
նոցային ֆարրիկաներին միանում են նաև քիմիական և խոզանակ-
ներ պատրաստող ֆարրիկաները:

Անդի մթերքների արտահանությունն առանձնապես զարգա-
նում և համաշխարհային պատերազմի տարիներում: Ուրիշ մթերքները
հետ արտահանվել և (գոլլարներով)

	1900 թ.	1914 թ.	1918 թ.
Միս (թիթեղիկներ մեջ)	55.500.000	30.760.000	141.400.000
Միս (ազած)	47.300.000	23.000.000	44.200.000
Խոզի յուղ	512.100.000	184.200.000	1.104.000.000
Ապխտած միս	196.400.000	142.300.000	537.200.000
Ճարպանյութ	4.200.000	2.200.000	8.900.000
Բանջարեղ. կոնսերվ. (գոլլ.)	3.100.000	5.500.000	23.200.000

Այս տախտակից յերևում և, վոր 1900 թվականի հետ համեմա-
տած 1914 թվի արտահանության անկումը համաշխարհային պատե-
րազմի տարիները ընթացքում վերանում և, ընդամեն միքանի մթերք-
ների արտահանությունը 1918 թվին հասել էր անասնի չափերի:

Ամերիկական արեմուտքի գյուղատնտեսու-
թյունն այսպիսով բավարարում և ամբողջ յերկրի
կարիքները. նա արտահանության համար նյութ և
մատակարարում, նպաստում և սննդի նյութերի
մշակման արդյունաբերության զարգացմանը: Սրա-
նով և բացատրվում այն հանգամանքը, վոր Ամերիկայի տնտեսական
կյանքը, վորքան խոսքը վերաբերում և տնտեսական կոնյունկտուրային,
միշտ անմիջական կախում ունի գյուղատնտեսության զարգացումից
և անկումից: Բավական ճիշտ և այն հին դարձվածքը, թե՛ «Յեթի

փող ունի ագարակատերը, փող ունեն նաև բոլորը»: Այս տեսակետից
Միացյալ Նահանգները դեռևս հանդիսանում և վորպես «գյուղատնտե-
սական յերկիր», ինչպես մի ժամանակ յեվրոպական պետություն-
ները արդյունաբերության և առևտրի գրությունը վորոշվում էր գյու-
ղական շրջանների բարեկեցությամբ:

Պողպատի տրեստի կամ մի այլ խոշոր յերկաթուղային կոմպա-
նիայի յեռամսյա բարենպաստ հաշվետվությունը, ինարկե, կարող և
բարձրացնելու ցանկություններ առաջացնել, սակայն ամեն մարդ էլ
զիտե, վոր յեթե յերկաթագործական արդյունաբերության յուր-
կաթուղիների գործը լավ և գնում, դա գյուղատնտեսության զարգաց-
ման և ամենից առաջ հաջող բերքի հետևանք և:

Այստեղ ևս վճռական նշանակություն ունի ցորենի, յեղիպտա-
ցորենի և բամբակի բերքը:

Այս հարուստ յերկրով հազարավոր ջրանցք-
Գյուղատնտեսու-
թյունը յեվ
յեկաթուղի-
ները. ներ են հոսում, վորոնք Միացյալ Նահանգներին
առատ բերք են տալիս: Արեմտա-ամերիկական ա-
գարակատերը վոչ ժլատ և և վոչ էլ այնքան պահ-
պանողական, ինչպես նրա յեվրոպական ընկերներից
չատերը. դրա համար էլ նա չի վախենում նորամուծություններից:

Անհաջող բերքի տարիներն արդյունաբերական ձեռնարկու-
թյունները շարունակ զանգատվում են, վորովհետև ագարակատերը
ցանկություն և հնարավորություն չի ունենում արդյունաբերական
զանազան իրեր գնելու: Սակայն յերբ սկսվում և առատ հունձը, ա-
գարակատերը բաց և անում իր գրպանը, նորոգում և մեքենաներն ու
գործիքները, գնում և նոր առարկաներ, տնտեսության մեջ նորու-
թյուններ և մտցնում, այնպես վոր քաղաքային արդյունաբերությունը
հազիվ և կարողանում նրանց պատվերները հասցնել: Նույն յերևույթը
նկատում ենք նաև յերկաթուղային գործում: Բերքի վատ տարիներն
այստեղ ևս աշխատանքն զգալի թուլանում և, բայց յերբ բերքն
սկսում և լավանալ ու մաքուր յեկամուտը շատանալ, յերկաթուղին ևս
սկսում և բազմաթիվ պատվերներ կատարել:

Նոր գծեր են անցկացնում, փոխում են հին ուղիները, մեծացնում
են վագոնների և շոգեկառքերի կայանները, վերանորոգում են կամուրջ-
ները և ամենից առաջ, յուրաքանչյուր բարեհաջող տնտեսական կոնյունկ-
տուրայի ժամանակ, բոլոր խոշոր հանգույցակետերում բազմաթիվ կայա-
րանական շենքեր, ամբարներ, պահեստներ և այլ շենքեր են կառուցում:

Այսպիսով գյուղատնտեսական յեռուն ապրան-
Գյուղատնտեսու-
թյունը յեվ
արգյուցեա-
բարձրանալու յան հետևանքը յինում և յերկաթու-
ղային գործի զարգացումը, վորին անմիջապես հե-
տևում և արդյունաբերության մյուս ճյուղերի՝ յեր-
կաթագործության, պողպատի յնդուստրիայի, շոգե-
կառքերի և վագոնների կառուցման, վեր- և ընդերկրյա շինարարության
կենդանանալն ու զարգանալը:

Շատանում և ուժեղանում և յերկաթահանքի տեղափոխութունը՝ վորի պատճառով նախահանգստներում լայնանում են դոկերը, բաղմանում են մեքենայական կառուցվածքները և հսկայական ապրանքատար շոգենավերի թիվը: Այսպիսով մեքենա կառուցող գործարանները և նավարանները գործունեություն ուժեղանում և, ածխահորերը մեծացնում են իրենց արտադրությունը: Այն արտադրությունները, վորոնք ուղղակի թե անուղղակի ոգուտ են ստանում գյուղատնտեսությունից, կախում ունեն գյուղատնտեսական բարձր կուլտուրաներից:

Ապագայում Ամերիկայի համար ինչպիսի դրություն ել ստեղծվի արտասահմանյան վաճառքի ինդուստրիալ շուկաների նկատմամբ, անկասկած, նրա արևմուտքի գյուղատնտեսությունից բարեկեցությունը և մասնավորապես այդ ամբողջ շրջանի ընդհանուր արտադրողականությունը մեծ ազդեցություն պիտի ունենա Միացյալ-Նահանգների տնտեսական զարգացման ընթացքի վրա:

Ինդուստրիալ հում նյութերի կամ ֆաբրիկատների վաճառքի համաշխարհային շուկաներն ինչքան ել լայնանան, չեն կարող փոխարինել արևմուտքի գյուղատնտեսությունը, վոր ամենակարևորն և Միացյալ Նահանգների տնտեսական առաջադիմություն համար: Ուստի Միացյալ Նահանգների արևմուտքի գյուղատնտեսական արտադրությունից զարգացման համար դարձյալ մեծ նշանակություն ունեն հողը մշակելու, պարարտացնելու և վոռոգելու հարցերը:

Արեվելյան և հանգճեր. Երկայուն բավական այլ բնույթ ել սոված գյուղատնտեսական խնդիրներին արևելյան նահանգներում, Միացյալ Նահանգների բնակչության հնագույն կենտրոնում, վորը բռնում և այսպես կոչված Նոր-Անգլիայի նահանգները՝ Մեն, Նյու-Գեմպշայր, Վերմոնտ Մասսաչուսեթս, Ռոդ-Այլենդ, Կոննեկտիկուտ և բացի դրանից, Նյու-Յորկ, Նյու-Ջերսի և Պենսիլվանիա նահանգները, վորոնք վիճակագրության մեջ հյուսիս-ատլանտյան խմբակ են անվանվում: Այդ ամբողջ շրջանն արևմուտքի բնակեցման, տրանսպորտի արժանացման և այսպես կոչված «հացի մրցման» ազդեցության տակ իր ամբողջ գյուղատնտեսական կառուցվածքով այնպիսի ցնցման և յենթարկվել, ինչպես ազատ առևտրի յեվրոպական յերկրները:

Յերբեք յերկրի տնտեսական միությունն այնպիսի ծանր փորձանքների չի յենթարկվել, ինչպես այժմ, յերբ գյուղատնտեսական նահանգներն անպաշտպան թողնված եյին այն շրջանների մրցությունը, վորոնց կողմից վորեն մրցման փորձ յեղած դեպքում արևելքն, անկասկած, կպաշտպանվեր մաքսային միջոցներով, յեթե նրանց հետ քսղաքականորեն կապված չլիներ:

Ամերիկական արևելքը յերկրագործության ասպարիզում ավելի ուժեղ մրցման յենթարկվեց, քան, ասենք, Անգլիան, Հոլլանդիան կամ Դանիան, վորովհետև հացի արտադրության նոր կենտրոններին ավելի մոտ եր, քան ազատ առևտրի այդ յեվրոպական յերկրները: 1850 թ. ցորենի ամբողջ բերքի հյուսիս-ատլանտյան նահանգների մասը կազմում եր 31%, իսկ 1900 թվին հա ընկնում և մինչև 50%: Սակայն վոչ միայն ընկավ արևելքի ցորենի բերքի տոկոսը, այլև նոր մրցման ազդեցության տակ ուժեղ կերպով պակասեց նաև ցանքսի տարածությունը:

Սկզբնական շրջանում արևմտյան նահանգներում ել դժվար պահվող ու տեղափոխվող մթերքներից, հացահատիկային տնտեսությունից և սովորական անասնապահությունից յեկամուտ չեյին ստանում, բայց շուտով այդ դրությունը վերջ ե տրվում տեխնիկայի կատարելագործության շնորհիվ, որինակ՝ կաթնատնտեսությունից մեջ սկսում են գործադրել վագոն-սառցարանները և տեղափոխության ժամանակակից տեխնիկական միջոցները:

Այսպիսով, տարրերնակ չե, վոր Ամերիկայի **Գյուղատնտեսական և հանգճեր.** արևելյան նահանգները գյուղատնտեսական ծանր ճգնաժամ են ապրել այնպիսի ժամանակ, վորը արևմտյան նահանգների համար յեղել և չափազանց ուժեղ ծաղկման շրջան: 80-ական թվականներից սկսվում և ազարակներից հեռանալու գործը: Ազատ թողնված ազարակները Նոր-Անգլիայի նահանգների բնորոշ գիծն ե: Շատ շրջաններում ազարակներն ընդհանրապես մնում են անմարդաբնակ: Հողի և կալվածքների գներն արագ ընկնում են:

Այն ազարակատերերը, վորոնք միմիայն յերկրագործության մեջ եյին պարապում և միայն հացի բարձր գների ժամանակ եյին յեկամուտ ստանում, տեղափոխվում են արևմուտք կամ արդյունաբերությունից մոտակա կենտրոնները: Հետաքրքիր ե, վոր չնայած այդ բոլոր դժբախտություններին, նահանգների հյուսիս-ատլանտյան խմբակի գյուղատնտեսությունը չվոչնչացավ, այլ վորոշ հնարավորությունից գտավ հարմարվելու արմատապես փոխված պայմաններին:

Մոտավորապես 1900 թվին այստեղ, ինչպես **Գյուղատնտեսական և հանգճեր.** և Անգլիայում, վորը գյուղատնտեսական կյանքի տեսակետից չափազանց նման ե Միացյալ Նահանգներին այս շրջանին, ճգնաժամի ամենածանր շրջանն սկսում և անցնել: Ազատ թողնված ազարակների տերերը վերադառնում են, ըստ պաշտոնական հաշվետվությունից նոր ձեռնարկությունները վոչ միայն ծաղկեցնում, այլև նորանոր հողեր են գնում: Յեկ իսկապես, այդ տեղերի գյուղատնտեսությունից արտադրյալ տեսքը, համեմատած անցյալի հետ, միանգամայն

փոխվել երբ Ուսկոյ մրցումն ստիպում և բոլոր տեղերում ընդարձակել այն արտադրութիւնները, վորոնց մթերքներն, ինչպէս, որինակ, շուտ փշացողները, պետք է շուկայի մոտ գտնվելին: Արեւմտաքի գյուղատնտեսական հարստութիւնների ոգտագործման շնորհիվ սննդի գլխավոր մթերքների, ինչպէս՝ հացի, ալյուրի, յուղի, մսի, խոզի յուղի, պանրի գները արժանացումն ազգում և թե արեւելքում և թե Ամերիկայի բոլոր արդիւնաբերական մասերում գյուղատնտեսական աշխատի մթերքների սպառման (աճման) վրա, վորոնք մինչ այդ համարվում էին շատ թե քիչ հազվագյուտ առարկաներ:

Ահա այդ արտադրութիւնների վրա յեն հարձակվում արեւելյան ագարակատերերը, վորպեսզի արեւմտաքի մասսայական արտադրութիւն շնորհիվ առաջացած ձգնաժամը հաղթահարեն: Աւաջին հերթին թարմ և զտած կաթի արտադրութիւնն են դիմում, վոր սպառում են խոշոր քաղաքները, ինչպէս Նյու-Յորկը, Ֆիլադելֆիան, Բոստոնը և այլն: Հետաքրքիրն այն է, վոր 1909 թվին Միացյալ Նահանգների կաթի վաճառքի ընդհանուր քանակի՝ 1937 գալլոնից միայն 925 միլիոնն էր արեւելյան նահանգներից: Գյուղատնտեսութիւն արտադրութիւն մյուս ճյուղերում այսպիսի մեծ մասնակցութիւն չի նկատվում: Բնորոշ է նաև այն, վոր արեւելյան նահանգները կաթի մշակման շրջանում, մինչև անգամ մոտավորապես չեն հասել այդ չափին, վորովհետև մշակված կաթի ընդհանուր քանակից, 5,8 միլիոն գալլոնից նրանք մշակել են միայն 1,3 միլիոն գալլոն. այստեղից պարզ է, թե անմշակ կաթի վաճառքն ինչպիսի նշանակութիւն ունի այդ նահանգների համար: Պետք է նկատել նաև այն, վոր ամենակաթնատու կովերն այս շրջաններումն են: Արտադրած կաթնամթերքների աւժեքները տեսալիտից հյուսիս-ատլանտյան նահանգների գյուղատնտեսութիւնն ընդհանրապես Ամերիկայի մնացած բոլոր կաթնատնտեսական շրջաններից առաջ է ընթանում: Չհաշված կաթի այն քանակը, վորը յենթարկվել է գործարանային մշակման, Միացյալ Նահանգների գյուղատնտեսութիւնը 1909 թվին կաթի վաճառքից շահել է 473 միլիոն դոլար: Այդ գումարից միայն հյուսիս-ատլանտյան ագարակատերերն ընկնում է 170 միլիոն դոլար:

Թոշնարուծութիւնը ևս արեւելքում կենսունակութիւն էր ցույց տալիս: Հավերի թիվը 1890 թվին 28 միլիոն էր. 1910 թվին բարձրանում է մինչև 31 միլիոն: Չլի արտադրութիւնը 139 միլիոնից հասնում է մինչև 227 միլիոն դոլարին: Զգալի չափով առաջադիմութիւն են ցույց տալիս բանջարաբուծութիւնը և պտղաբուծութիւնը:

Այդ ճյուղերում արեւելյան գյուղատնտեսութիւն վերակազմութիւն հետեանքները մինչև նորագույն ժամանակներն էլ նկատվում է:

Այսպէս հյուսիս-ատլանտյան նահանգներում խնձորի արտադրութիւնը 1839—1920 թվականները բարձրանում է 64 միլիոն բուշելից մինչև 95 միլիոն բուշել, դեղձի արտադրութիւնը հնգապատկվում է, սալորի և տանձի արտադրութիւնը կրկնապատկվում:

XX դարի սկզբին արեւելյան նահանգները բանջարաբուծութիւն, առանձնապէս կանաչ բակլայի, սպիտակ և գունավոր կաղամբ, ծնեքեղի և այլ բանջարեղենների մշակմամբ զեկավարող դեր էին կատարում: Ընդսմին նրանք թարմ բանջարեղեններ վաճառում էին վոշ միայն տեղական շուկայում, ուր շատ սպառողների համար դեռ բավական թանկ էր, այլ և վորոշ չափով կոնսերվի գործարաններին: Այդպիսի գործարաններ կային միաժամանակ Նյու-Յորկի, Նյու-Ջերսիի նահանգներում և Մենում. վերջապէս արտադրութիւնների այդ խմբակին և պատկանում նաև այդգործութիւնը՝ հատապտուղների, պղպուտի թփերի, վարունգի մշակումը, ջերմոցային մշակույթները, ծաղկաբուծութիւնը, վորոնք անհրաժեշտ են շուկայի համար: Այս բոլորը վաճառելու համար արեւելյան նահանգները հարմարութիւններ ունեն, վորովհետև այստեղ կան խիտ ազգարնակութիւն ունեցող քաղաքներ և արդիւնաբերական կենտրոններ: Հետեւյալ համամասական տախտակից յերևում է վերոնշիյալ հանգամանքների ազդեցութիւն տակ առաջացած հին արեւելյան նահանգների գյուղատնտեսութիւն արտադրական պատկերը և նրա ու գյուղատնտեսական արեւմտաքի նորաբաց նահանգների արտադրական պատկերի տարբերութիւնը:

Յերբ 1903 թվականին Միացյալ Նահանգների առանձին պտուղների ընդհանուր արժեքն ընդունենք 100, ապա արտադրութիւն տոկոսը կկազմի՝

	Նոր Անգլիայի նահանգներ	Արեւմտ. հյուսիս- կենտրոն. նահանգներ
	7,6	75,4
Յորեն	0,1	25,2
Յեզիպտացորեն	3,9	34,8
Խոտ և կերի միջոցներ	41,9	14,6
Բանջարեղեններ	21,5	3,8
Ծաղիկներ և բույսեր	3,3	0,2
Պտուղներ և ընկույզ	7,0	1,4
Ծխախոտ	4,0	—

Արեւելյան նահանգներում կատարված փոփոխութիւնը և գյուղատնտեսական ծանր ձգնաժամին հաղթահարելը չի կարելի, իհարկե, վերագրել միայն վաճառքի նոր միջոցների ազդեցութիւնը: Յեթե տնտեսապէս հետադիմող 1890—1900 թ. տասնամյակից հետո հյուսիս-ատլանտյան նահանգների գյուղատնտեսական

Ոժե-Լարերի տվյալների համաձայն 2000-ից սկսած բնակված վայրերում ապրում էին՝

1876 թ.	24,928,932	(67,6%)
1886 »	24,452,395	(64,1%)
1896 »	23,491,520	(60,9%)
1906 »	22,715,011	(57,9%)

Դյուղատնտեսությունը պարագույն ամբողջ ազգաբնակչության վերաբերյալ միայն 1911 և 1906 թվականների տվյալներն ունենք: 1906 թվին նա կազմում էր 8,776,900, իսկ 1911 թ.՝ միայն 8.517,320: 1893—1906 թվականների համեմատության համար մենք կարող ենք վերցնել միայն դյուղատնտեսական ազգաբնակչության տղամարդկանց թիվը, վերջինս գյուղատնտեսությունը զբաղվող կանանց և ընտանիքի անդամների թիվը, հաշվի ձևը փոխվելու պատճառով, չի կարելի համեմատել:

Դյուղական ազգաբնակչության մեջ ինքնագործ տղամարդկանց թիվն էր՝

1896 թ.	5,674,713—(47%)	ընդ որ ինքնագործ տղամարդկանց
1906 »	5,452,392—(44%)	»

Յերբ գյուղատնտեսությունը պարագույն ինքնուրույն աշխատավորները կրճատվում են, խոսք չի կարող լինել մշակվող հողերի տարածությունը մեծացման մասին: Սակայն մշակույթների առանձին տեսակների բաշխման մեջ վերջին փոփոխություններ տեղի ունեցան:

Ոժե-Լարերի տվյալների համաձայն հողերի բաշխումն ըստ մշակույթների առանձին տեսակների հետևյալն էր (հեկտարներով հեկտարը=0,915 տես.)—

	1892 թ.	1909 թ.
Վարելահող և բանջարանոցներ	25,384,592	23,615,220
Խաղողի այգիներ	1,800,489	1,686,912
Բնական մարգագետիններ	4,402,863	4,837,610
Արհեստական մարգագետիններ	1,810,608	5,204,550
Անտառներ	9,521,568	9,329,193
Ճակղիղ	1,321,627	1,220,150
Անմշակ արոտատեղիներ	6,226,189	3,893,520
Անմշակ հողեր	2,381,290	3,218,579

Մշակված տարածությունները բռնված էին (հեկտարներով).—

	1892 թ.	1902 թ.	1913 թ.
Հաց	11,795,270	14,512,170	13,547,610
Պատենավոր բույսեր	309,580	333,280	314,210

Սոխ	1,540,260	1,561,460	1,630,780
Կերի բուսեր	12,581,330	12,151,080	14,809,650
Արդյունաբ. հում նյութ	466,830	454,850	387,210
Այգեգործություն	80,590	99,660	67,520
Բանջարեղեններ	100,000	87,000	133,170
Խաղողի այգիներ	1,905,440	1,720,670	1,623,900

Հետաքրքիր են հացահատիկների առանձին տեսակների տեղափոխությունները: Վարելահողը կազմում էր (հազար հեկտարներով)՝

	1892 թ.	1902 թ.	1913 թ.
Ցորեն	6856	6869	6590
Հաճար	1623	1519	1226
Գարի	979	818	779
Վարսակ	3790	3905	3909

Վերոհիշյալ թվերից պարզ յերևում է, թե ինչպես մասնագիտացման թեքումը կատարվում է ըստ մշակույթների ոգտակարություն, սակայն այդ թեքումն այստեղ ավելի թույլ է արտահայտվում, քան ուրիշ յերկրներում (որինակ՝ Գերմանիայում): Այս թեքման հետևանքն այն է լինում, վոր անասունների կերի բույսերի տարածությունները մեծանում են, իսկ հացահատիկներինը՝ փոքրանում:

Այսպիսի զարգացումն ապացույց չէ, վոր անասնապահությունն առաջադիմում է, ինչպես մյուս յերկրներում, վորովհետև, ինչպես հիմա կտեսնենք, անասունների քանակը համեմատաբար քիչ է մեծանում: Ըստ յերևույթին վճռական նշանակություն ունի անտեսության եքստենսիֆիլացիան, վոր բանվորական ուժերի պակասության հետևանք է: Այս բանը պարզ յերևում է նրանից, վոր սկսում են մշակույթների ավելի եքստենսիվ տեսակները բազմացնել: Հացահատիկների տարածության կրճատումը վոչ մի կերպ չի կարող փոխարինվել անասնաբուծությունը—նրանից ստացած մթերքների արտադրության և մյուս մշակույթների ընդարձակումով ու զարգացմամբ: Բանվորական ուժերի պակասությունը և բացատրվում նաև առաջվա անմշակ հողերի գոյությունը:

Այստեղից պարզ յերևում է, վոր ամենախոշոր փոփոխությունները կատարվել են միայն 90-ական թվականների ճգնաժամին հետևվող ժամանակաշրջանում:

Սա հասկանալի չէ, քանի վոր ճգնաժամից ամենից շատ առժուռ են մեծ մասամբ շուկայի համար աշխատող ձեռնարկությունները, հետևաբար, առաջին հերթին, խոշոր ձեռնարկությունները, վորոնք բնական ձգտում ունեն հարմարվելու:

Անասնապահության զարգացման վերաբերյալ
 ունենք հետևյալ թվերը.—

	1890 թ.	1900 թ.	1913 թ.
Ձի	2,885,500	2,852,850	3,189,670
Յեղջերավոր անասուն	13,015,810	13,394,980	14,336,860
Խոզեր	6,095,720	6,306,400	7,199,300
Վոլխարներ	22,471,950	21,051,950	17,145,500
Այծեր	1,541,120	1,534,490	1,434,479

Այստեղ ևս խոշոր փոփոխություններ են կատարվել միայն ճրգ-
 նաժամից հետո. կրճատվել է այն անասունների տեսակը, վորը պա-
 հում էյին սեփական սպառման համար: Յեղջերավոր անասունների
 և խոզերի թիվը մեծանում է, վորովհետև սրանց մթերքները կարևոր
 էյին շուկայի համար: Անդրովկիանոսյան մրցման աղբյուրության տակ,
 դարձյալ ճգնաժամից հետո, վոլխարների թիվը (ինչպես յեվրոպական
 բոլոր յերկրներում), պակասում է Բայց այդ բոլոր փոփոխություն-
 ներն այստեղ ավելի թույլ էյին արտահայտվում, քան մյուս յերկր-
 ներում: Այս բոլոր տվյալները հաստատում են, վոր Ֆրանսիայում
 գյուղատնտեսությունն անշարժ դրություն մեջ է: Արտադրության
 ավելի ոգտակար ճյուղերի մասնագիտացման առաջադիմությունն
 այստեղ անհամեմատ ավելի թույլ է կատարվում, քան Գերմանիա-
 յում:

Ֆրանսիայում ավելի քիչ չափով, քան հարևան յերկրներում,
 հաջողվեց աշխատանքի կրճատումը փոխարինել կապիտալի որդանա-
 կան կառուցվածքի բարձրացմամբ: Ծիշտ թվեր ունենք միայն պարար-
 տացման վերաբերյալ: 1913 թվին պարարտացման գործածությունը
 կազմում էր՝

	Ֆրանսիա	Գերմանիա
	(Հազար տոններով)	
Բորակածին	70	200
Կալի	51 4	220
Լուսածնային թթվում	1920	2450

Վերոհիշյալ նկարագրած պայմաններից կարելի չէ յեղրակացնել,
 վոր չնայած Ֆրանսիայի գյուղատնտեսական արտադրությունը վորոշ
 առաջադիմություն և ցույց տալիս, սակայն իր զարգացմամբ բավա-
 կան չես է մնացել արևմտա-յեվրոպական մյուս պետություններից:
 Արտադրության ընդհանուր պատկերը կազմում էր՝

	1882 թ.	1895 թ.	1913 թ.
Յորեն և հաճար (խառն)	4,389,672	3,209,608	1,672,660
Հաճար	17,499,090	17,043,792	13,092,400
Վարսակ	35,702,644	46,825,550	48,596,690
Գարի	11,138,435	10,828,500	9,744,560

	1860 թ.	1900 թ.	1910 թ.
Կարտոֆիլ (միլիոն կվ.)	63,2	125,0	127,6
	62	121,8	126,2
Գինի (միլիոն հեկտոլիտր)	29,6	39,9	51,8
	27,0	45,8	55,4

	1885 թ.	1896 թ.	1901 թ.
Ճակնդեղ	73,071,800	89,048,640	195 717,330

	1885 թ.	1896 թ.	1913 թ.
Առվույտ	38,603,190	34,674,680	51,217,506

1867—1876 թվականներին ցորենի միլիոն ներ-
 մուծումը կազմում էր 5 միլիոն ցենտներ, իսկ
 1887—1913 թվականներին՝ 6 միլիոն ցենտներ*:
 Հաճարի ներմուծումն ու արտահանումը մինչև ճրգ-
 նաժամի վերջն իրար ծածկում էյին, բայց հետո

ներմուծումը միլիոն հազվով 200.000 ցենտներով սկսեց գերակշռել
 արտահանությունը: Վարսակի ներմուծումը մինչև ճգնաժամի վերջը
 գերակշռում էր մոտ 2 միլիոն ցենտներ, իսկ հետո անասնապահու-
 թյան զարգացմամբ այդ թիվը հասնում է 3½ միլիոն ցենտների: Գա-
 ռու ներմուծումը գերակշռում է, վորոշ տատանումներով, 1 միլ. ցենտներ:
 Կարտոֆիլի ներմուծումն ու արտահանությունը հավասարակշռում են:

Չիբրի ներմուծումը և արտահանությունն ընդհանրապես հավա-
 սարակշռում էյին. յեղջերավոր անասունների ներմուծումը 1878—
 1887 թվականներին գերակշռում էր միլիոն հազվով 100.000 գլխով,
 1891—1900 թ.՝ 200.000 գլ. և վերջապես 1904—1913 թ. արտահանու-
 թյունը գերակշռում է մոտավորապես 20.000 գլ.: Վոլխարների ներ-
 մուծումն այդ ժամանակաշրջանում իջնում է 2-ից մինչև 1½ և 1 մի-
 լիոն: Խոզերի ներմուծման գերակշռելն սկզբում հասնում է 100.000,
 իսկ հետո այդ ել վերանում է. ըստ յերևութին, սա հետևանք էր
 այն բանի, վոր ճգնաժամի շրջանում սպառումը կրճատվել էր, սա-
 կայն շուտով նորից բարձրանում է, չնայած սեփական արտադրու-
 թյունը մեծացել էր մինչև 50.000:

Ներկայումս Ֆրանսիայում նույն ձգտումներն
 Գյուղատնտես- են նկատվում, ինչ վոր արդյունաբերական մյուս
 սուբյան գյուղ- յերկրներում՝ անասնապահության ուժեղ զարգա-
 րույնը պահե- ցում, յերկրագործության ավելի շահավետ ճյուղե-
 րույնից առաջ րի մասնագիտացում և արտադրողականության
 յեվ հետո. բարձրացում:

* Ցենտները=100—112 ֆունտ:

Պատերազմը գյուղատնտեսության արտադրության տեխնիկական միջոցների վրա, ինչպես նաև ամեն տեղ, ազդեցություն ունեցավ նախ՝ անմիջապես վաճառքից արտադրության միջոցները, առանձնապես այն շրջաններում, վերտեղ տեղի ունեցավ պատերազմը, և յերկրորդ՝ արտադրության մաշված միջոցները հնարավորություն չկար վերականգնել նորերով։ Այս մասին, դժբախտաբար, թվական տվյալներ չունենք։ Պատերազմի ազդեցությունն անասունների քանակի վրա յերևում և հետևյալ տախտակից։

31 Դեկտեմբերի

	1913 թ.	1919 թ.	1920 թ.	1921 թ.	1922 թ.
Զիբեր	32222	2503	2635	2706	2778
Յեղջեր. անաս. .	14788	12789	13217	13343	13576
Ոռդեր	7036	4389	4942	5166	5176
Վախարներ . . .	16131	9022	9403	9600	9782
Այծեր	1438	1289	1340	1366	1368

Վերոհիշյալ թվերից կարելի չի հետևյալ յեղրակացությունն անել. պատերազմն առանձնապես ուժեղ կերպով կրճատեց վախարների, խոզերի և ձիերի քանակը. վերջինս բացատրվում և նրանով, վոր ձիերը պատերազմին մասնակցում էին։ Ամենից քիչ ազդել և յեղջերավոր անասունների վրա։ Հետաքրքիրն այն և, վոր պատերազմը խնայել և այծերին, վորոնց թիվը առաջ կրճատվում եր։

Հիմա տեսնենք գյուղատնտեսական դանազան տեսակի մշակույթների վոչ այնքան լրիվ տվյալները (թվերը վերցված են 1000 հեկտարներով).—

1909—1913 թվականները 1921 թ. 1922 թ.

Հացահատիկներ	13526	11172	10750
Պատենավոր բույսեր	300	319	293
Արմատապտուղներ	1656	1568	1573
Արգյունաբերական բույսեր	389	215	212
Անասունների կերի բույսեր	5173	4877	4919
Մարգագետիններ և արոտատեղ	10077	10930	11103
Խաղողի այգիներ	1655	1321	1396
Այգեգործական մշակույթներ	244	299	?
Անտառներ	9568	10327	?
Ազատ և հանգիստ թողած հողեր	3815	4688	?
Ֆրանսիայի ամբողջ տարածութ.	52952	54401	54404

Այժմ անցնենք հողի մշակման փոփոխություններին (տարածությունները հազար հեկտարներով).—

1909-10 թ. 1919 թ. 1920 թ. 1921 թ. 1922 թ. 1923 թ.

Յորեն	6540	4703	5094	5382	5290	5526,5
Հաճար	1198	813	869	901	888,5	878,5
Գարի	755	508	664	680	693	706,1
Վարսակ	393	2953	3350	3408	3436	3458
Գետնախնձոր	1553	1335	1441	1435	1464	1434
Ճակնդեղ	246	76	105	120	130	147,8
Գինի	1597	1527	1518	1535	1527	1590

Մենք տեսնում ենք մի շարք նկատելի փոփոխություններ. հացահատիկների տարածությունը կրճատվել և, ցորենի ցանքսի տարածությունը դեռևս չի հասել մինչ-պատերազմյան մակարդակին, հաճարը նույնպես քիչ և մոտեցել մինչպատերազմյանին, ինչպես յերկրում և, դեռ յերկար ժամանակ և մնացել նույն մակարդակի վրա։ Սակայն անասունների կերի ուժեղ առաջադիմություն և նկատվում. Վարսակը մինչպատերազմյան մակարդակից ել անցել և։

Մրանց համապատասխան ել բերքն ընդհանրապես լավ և դարձանում։ Բայց ցանքսի տարածության կրճատման պատճառով բերքը դեռ չի հասել մինչ-պատերազմյան մակարդակին։

Բերքը 1000 կվարտերներով, դինին 1000 հեկտարներով.—

Միջինը 1909-13 թ. 1919 թ. 1920 թ. 1921 թ. 1922 թ. 1923 թ.

Յորեն	86447	50918	64482	88034	66220	79055
Հաճար	12453	7767	6671	11276	9757	9377
Գարի	10491	5723	8357	8343	8907	10232
Վարսակ	51569	26101	42298	35384	41842	54790
Կարտոֆիլ	133188	85106	116378	83097	126461	95341
Ճակնդեղ	68192	12802	24627	20605	32893	32224
Գինի	46455	55248	56799	45017	70208	57164

Չնայած այս համեմատական բարենպաստ թվերին, Ֆրանսիան հացահատիկների կրճատման պատճառով ստիպված կլինեի նախապատերազմյան չափերից ել ավելի սննդի առուրկաներ ներմուծել, յեթե սպառումը հասներ նախապատերազմյան չափերին։ Սննդի առուրկաների ներմուծումը փաստորեն շատացավ միայն ժամանակավորապես, ներկայումս ել, հավանական և, չի հասնում նախապատերազմյան չափին։

ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆԸ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅՈՒՄ

Մինչև պատերազմը համաշխարհային ապրանքա-շրջանառության մեջ մտած Գերմանիայի գյուղատնտեսությունը տարվում եր չափազանց ինտենսիվ կերպով և զգալի չափով ինդուստրիալիզացիայի յեր յենթարկվել։

Նա արտասահմանից անասունների համար կեր եր ներմուծում,

խսկ արտադրութիւնը կենտրոնացրել եր անասնաբուծութեան բարձր վորակ ունեցող մթերքների շուրջը (կաթ, յուղ, միս և այլն): Այս բանը հաստատելու համար անհրաժեշտ ե ցույց տալ, վոր մինչև պատերազմը հացահատիկների և կաթի յուրաքանչյուր տարվա ներմուծումը միջին հաշվով գերակշռում եր միայն մոտ 200 միլիոն մարկով, իսկ անասունների կերի և պարարտացման միջոցների ներմուծումը կազմում եր $1\frac{1}{2}$ միլիարդ մարկ:

Անասունների կերի ներմուծումը նպաստեց անասնապահութեան ուժեղ ծաղկմանը, վորի շնորհիվ բարձր բերք և առատ պարարտացում եր ստացվում:

Պատերազմն այս սխտեմը քանդեց: Ներմուծումը Պատերազմը յեւ կանգ առավ: Լուսածնատի սփական արտադրու- նրա հետեւան- ցերը.

թվյալների համաձայն Գերմանիան ունեւ 26 միլ. հեկտար վարելահող, $\delta\frac{3}{4}$ միլ. հեկտար մարգագետին, 120 հազար հեկտար խաղողի այգիներ և մոտավորապես 14 միլիոն հեկտար անտառներ:

Ընդամեն համարյա բոլոր հողերն ել հարմար եյին այս կամ այն մշակութի համար, վոր քաղաքային ինդուստրիայի զարգացման հետ չափազանց նպաստում եր յերկրի ընդհանուր տնտեսական բարեկեցութեանը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՅԻՆ ՄՇԱԿՈՒՅԹՆԵՐ

Թ Վ Ա Վ Ա Ն Ն Ե Ր (ՏԱՐՎԱ ՄԻՋՆԵՐ)	Յ Ո Ր Ե Ն		Հ Ա Ճ Ա Ր		Գ Ա Ր Ի		Վ Ա Ր Ս Ա Կ	
	Ցանքի տարած. 1000 հեկ.	Բերքը 1000 կվին.	Ցանքի տարած. 1000 հեկ.	Բերքը 1000 կվին.	Ցանքի տարած. 1000 հեկ.	Բերքը 1000 կվին.	Ցանքի տարած. 1000 հեկ.	Բերքը 1000 կվին.
1909—1913	1930	41400	6227	113093	1609	33427	4351	85929
1914—1918	1712	31495	5442	87116	1517	24783	3984	61011
1919	1299	21691	4403	60994	1126	16699	2993	44937
1920	1381	22551	4325	49718	1199	17997	3244	28701
1921	1414	29338	4262	67986	1139	19390	3190	50050
1922	1370	18967	4140	58491	1150	15814	—	41008

Թ Վ Ա Վ Ա Ն Ն Ե Ր	Կ Ա Ր Տ Ո Ֆ Ի Լ		Շ Ա Ք Ա Ր-Ճ Ա Վ Ն Դ Ե Ղ	
	Ցանքի տարածութեանը 1000 հեկտ.	Հավաքույթը 1000 կվինտ.	Ցանքի տարածութեանը 1000 հեկտ.	Բերքը 1000 կվինտ.
1909—1913	3339	457759	504	142568
1914—1918	2951	378594	408	106161
1919	2491	214790	301	58178
1920	2160	2-2488	327	79640
1921	2679	261514	340	73880
1922	2720	398500	420	108200

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ.— 1) Հեկտարը համարյա հավասար եր սուսական գեոմետրիին (0,9), 2) կվինտալը հավասար ե 6 փութ 10 ֆ. եղանակաբերական:

Գլխավոր հացահատիկների համար ցանքսի տարածութեանը հե- յալ կերպ եյին ոգտագործում (տես 34 յերեսի տախտակը): Այդ ախտակի մեջ բերքի վերաբերյալ թվերն ել են մտցրած: Հացահա- տիկների ուժեղ անկմանը, վորը բավական խիստ կերպով արտահայտ- վեց 1922 թվին, նպաստեց նախ գյուղացիութեան ընդհանուր արտա- դրողականութեան զգալի անկումն ու նրա մասսայական աղքատու- թեանը, վորը հետևանք եր կոալիցիոն կառավարութիւնների քաղա- քականութեան, և ապա 1922 թվի զգալի անբերրիութեանը, վոր բռնե- եր Յեվրոպայի մի շարք վայրերը:

Ընկնում ե վոչ միայն ցանքսի տարածութեանը, այլ և միջին բերքավետութեանը:

1909—1913 թվի հետ համեմատած, 1920 թվի մի հեկտարի բեր- քավետութեան անկումն արտահայտվում ե հետևյալ թվերով:

Անկման տոկոսը 1909—1913 թվերի համեմատութեամբ.	
Ցորեն	24,2
Հաճար	36,8
Գարի	27,9
Վալսակ	24,2
Կարտոֆիլ	16,2

1922 թվին գլխավոր հացահատիկների բերքավետութեան անկումը շարունակվում ե:

Ընդհանրապես վերոհիշյալ թվերը պարզ կերպով ցույց են տա- վիս, վոր մշակվող տարածութեանը կրճատվում են $25\frac{1}{2}\%$, բերքավե- տութեանը $37\frac{1}{2}\%$, իսկ բերքի ընդհանուր հավաքույթը պակասում ե $50\frac{1}{2}\%$: Իսկապես բերքի հետևանքներն ավելի շատ են, քան պաշտոնա- կան թվերն են ցույց տալիս, վորովհետեւ գյուղատնտեսութեամբ պա- րագործները շահագրգռված են վորքան հնարավոր ե բերքը քչացնել, վորպեսզի նշանակված պաշտոնական գներով քիչ հացահատիկ ծախեն: Բայց և այնպես բերքն իսկապես չափազանց պակասում ե:

Բերքն զգալի կերպով պակասում ե այն շրջաններում, ուր գերիշ- խում ե ուժեղ տնտեսութեանը, վորովհետեւ խոշոր և միջին հողատե- րերը, կենսական մթերքների բարձր գների դեպքում, հնարավորու- թեան ունեն ավելի քիչ լարված աշխատանք գործադրելու և հեշտու- թեամբ ծածկելու իրենց հարաբերական ցածր կարիքները:

Բերքի վորոշ քանակը հաստատուն գներով պետական պահու- տին տալու պետքը, ազատ շուկայի գյուղատնտեսական մթերքների բարձր գները, բանվորական արժան ուժի բացակայութեանը ե, բացի այդ, խոշոր վարելահողեր հեշտութեամբ անմշակ դարձնելը և ընդհա- տյղ, խոշոր վարելահողեր հեշտութեամբ անմշակ դարձնելը և ընդհա- տյղ խառնելու ե արտադրելու ցանկութեանը և յերկրի գյուղատնտեսու- թեանը տանում ե դեպի անկում:

**Գերմանիայի
գյուղատնտեսու-
թյունը 1923
թվականին.**

Ներկայումս արդեն 1923 թվի բերքի վերաբե-
րյալ տվյալները պատրաստ են: Այս գյուղատնտե-
սական տարին անցյալ տարվանից բավական առաջ
և զնացել և միջինից բարձր բերք տվել:

	1923 թ.	1922 թ. համեմատած
Աշնան. ցորեն .	23,719	49,9 % ավելի
Գարնան. » .	3897	47,7 »
Աշնան .	1699	32,8 »
Աշնան. հաճար	68,339	34,6 »
Գարնան. » .	1032	67,6 »

Այսպիսով վորոհիշյալ հինգ տեսակի հացահատիկների 1923 թվի
ընդհանուր բերքը գերակշռում է 1922 թվականից 27,449 հազար
կրկնակի ցենտներով: Բայց և այնպես ամենագլխավոր մշակույթների
ցանքսի տարածությունը, ինչպես և բերքը նախապատերազմյանից
բավական ցածր են:

Ֆերկրագործության անկմանը նպաստել է նաև պրիմիտիվ մշա-
կույթների տարածումը: Այսպես՝ պատկանալի բույսերի ցանքսի տա-
րածությունը մեծացել է 68%՝ հանգստին՝ 7,8%՝, արածացնելուն՝
22%՝, արոտատեղիները 9,1%՝:

Հողային տարածություններն ոգտագործելու այս փոփոխություն-
ները, ինչպես նաև բերքի պակասելն ամենից շատ նկատվում է Գեր-
մանիայի այն շրջաններում, վորտեղ իշխում է խոշոր հողատերությունը՝
առաջին հերթին հողատերերի հնագույն հենարան Բավարիայում:

Ուժեղ գյուղական տնտեսությունների մշակույթների ցանքսերի
տարածությունների փոփոխվելը և բերքի անկումը վկայում են, վոր
գերմանական խոշոր հողատերերը, չնայած նրանց հայրենասիրական
արտահայտություններին, ամենից առաջ մտածում են իրենց սեփա-
կան շահերի մասին: Նրանք ըստրոմին չեն ել մտածում գերմանական
ժողովրդի կենսական կարիքների բավարարման միջոցներ մատակա-
րարելու մասին: Հացահատիկների պաշտոնական գների դեպքում ավե-
լի ձեռնուռ յի վարելահողերը մարդագետներին և արոտատեղիներին
վերածել:

Միթե կարող է այսպիսի պայմաններում խոշոր հողատեր իտկապե-
սայրենիքի փրկություն, հացահատիկների մշակման ընդարձակման և
ուժեղացման մասին մտածել, յերբ այդ վերջինը չափազանց անհրա-

ժեշտ է գերմանական բանվորին, վորը թեպետև դանդաղ, բայց և
այնպես համառ հարձակում է սկսել մասնավոր սեփականությունը դեմ:
Այդպես չե մանր գյուղացին, վորը չի ոգտվում վարձու աշխատանքով:
Նա մաքսիմալ լարվածությամբ կարողանում է իր հողամասից այնքան
յեկամուտ ստանալ, վոր միայն իր սեփական կարիքներն է բավարա-
րում: Այսպիսի պայմաններում հացահատիկների վորոշ քանակը պաշ-
տոնական հաստատուն գներով տալու պարտականությունը և ազատ
շուկայի բարձր գները պատճառ են դառնում ավելի լարված աշխատան-
քի և նպաստում են նրա ինտենսիվությանը:

Յեվ մինչդեռ բավարական և պրուսական հողատերերն առանց
քաշվելու կրճատում են հացահատիկների արտադրությունը, ստեղծե-
լով գյուղատնտեսական պասսիվ բալանս և դրանով նպաստում առե-
տրական բալանսի պասսիվությանը, հետևաբար՝ ֆինանսական կա-
տասարոֆին, մանր գյուղացի-սեփականատերն, ինչպես ասվում է,
գուրս է գալիս իր կաշվից, վորպեսզի կարողանա իր աղքատիկ կա-
րիքները բավարարել: Մյուս կողմից ել մարկի արժեքն անասելի կեր-
պով ընկնում է և պատճառ դառնում մասսայական աղքատացման: Այս
գուրբը նպաստում են այն բանին, վոր մանր գյուղացիությունն ուղ-
ալողիցիոն դիրք է ընդունում յերկաթ-ածխային արքաների և հողային մագ-
նատների կառավարության հանդեպ:

Յեվ այն ժամանակ, յերբ ծավալվող սոցիալական պայքարի մեջ
գերմանացի հողատերն ամբողջապես գնում է Ստիննեսների հետ, մանր
գյուղացի-սեփականատերը տեսնելով ֆաշիզմի ստորություններն ու
ատրինեսյան բանակի բացարձակ անկնայտի պաշտպանությունը,
ավելի ու ավելի յի զիմում դեպի պրոլետարիատի բանակը: Փաշիս-
տական հակա-հեղափոխական գյուղացիական մասսաները հեղափոխու-
թյան նկատմամբ չեզոք են դառնում:

Գերմանական ազգաբնակչության վոր մասն է ավելի տուժում
հացահատիկների բերքի պակասությունից:

Ներկա տերրիտորիայում (Ռուրն ել հետը) 1909 —
1913 թվականներին հավաքվել եր 14,28 միլիոն
տոնն ցորեն և հաճար: Բայց սպառվել եր ավելի,
վորովհետև հացի ներմուծումը 8%՝-ով գերակշռում
եր արտահանությունը: Սակայն յեթե հրաժարվենք այն փաստից, վոր
Գերմանիայի հացը չի բավարարում, և յենթադրենք, թե պաշտոնական
վիճակագրությունից խուսափած ցանքսի տարածությունը տալիս է
սպառման այն 8%՝-ը, վորն արտասահմանից է բերվում, այն ժամա-
նակ կստանանք սպառման հետևյալ պատկերը՝

1909-1913 թ. . .	14,28 միլ. տոնն	հացահատիկ
1919 . . .	8,27 » »	» 6,01 միլ. տոնն զեֆիցիա
1920 . . .	7,23 » »	» 7,05 միլ. տոնն »

1922 թվին հացի բերքը շարունակում է ընկնել. ազգայնականության հացի պակասն էլ ավելի մեծանում է: Տիրապետող դասակարգերը և գյուղացիությունն անմիջապես դորձ ունենալով հացի հետ, կարողանում են իրենց սովորական կարիքները բավարարել: 1920 թվին հացի ներմուծումը յեղել է 1,041 տոնն. նշանակում է, 6 միլ. տոնն հացահատիկների պակասի ծանրությունն ընկնում է բանվորության և քաղաքների մանր-բուրժուազիայի ամենաաղքատ խավերի վրա: Այս բոլորից հետո, զարմանալի չէ, վոր լնդախոր և սովածությունից առաջացած զանազան հիվանդությունները տարածված են Գերմանիայի բանվորական ռազմականում: Քաղցածությունից առաջացած մահվան հաճախակի դեպքերի մասին հաստատ տեղեկություններ չկան. այդ մասին պաշտոնական կառավարչական և պրոֆմիթեանական վիճակագրությունը լուրձ է, սակայն որերբորդամիտոր Բեսսը հաստատում է, վոր «Գերմանիայի զանազան մասերից բժիշկները հազորդում են քաղցածությունից առաջացած մահվան դեպքերի և ուժասպառությունների մասին»: Այստեղ կան չափազանց բարձր թվեր ինքնասպանություն, ընդհանուր մահացություն և բանվորական յերիտասարդ սերնդի ֆիզիկական մասսայական ալլասեուման մասին:

Սակայն այն ժամանակ, յերբ Բեսսը գրում էր իր գիրքը, Գերմանիան հարաբերական բարեկեցիկ կյանք ուներ, բոլոր ֆարրիկաները և գործարաններն աշխատում էին, անգործությունն այնքան էլ մեծ չափեր չէր ընդունել: Այդպես չէր 1923 թվականին: Յեթե մի կողմ թողնենք քաղաքական տնտեսական կյանքի այլ գործոններ և ինկատի առնենք միայն յերկրի պարենավորման դրությունը, գերմանական պրոլետարիատի չափազանց ծանր դրության մասին մեզ շատ բան կասեն այն քաղցածություն «ցույցերը», վորոնք տեղի էին ունենում Գերմանիայի բոլոր կողմերում, այն «կարտոֆիլի կոիվները», վորտեղ միքանի կարտոֆիլի համար քաղցած բանվորներ, նրանց կանայք ու մայրերը կանոնավոր կոիվ էին մղում վոստիկանների գեմ: Ներքին գործերի մինիստրի, սոցիալ-դեմոկրատ Զիվերինգի հրամանը՝ անմիջապես ոգնություն ուղարկել գյուղական վոստիկանական իշխանությունը «քաղաքային ուժեղացրած պահակախմբերը» — իրագործվում է անհապաղ:

Սակայն վերադառնանք գյուղատնտեսությունը:

Պարտադրական վարելահողերի բարձր արտադրողականությունը պատճառը հողի առատ և սխտեմատիկ պարարտացումն էր: Սակայն պարարտացման համար նյութեր ստանալու գործն այնքան էլ լավ դրության մեջ չէր: Չնայած բորակածնի և մաքուր կալիի գործածությունը, համեմատած նախապատերազմյան շրջ-

ջանի հետ, բարձրացել է, բայց դա բավական չէ, վորովհետև նյութերի վորակը վատացել է: Ամենից վատ դրություն մեջ է գտնվում լուսածնային պարարտացումը, վորովհետև լոտարինգյան հանքերը կորցնելով, տոմսյան ալյուրի արտաբերությունը Գերմանիայում կրճատվեց, 1913 թվից մինչև 1921 թիվ 2,6 միլիոն տոննից հասավ 0,25 միլիոն տոնն, իսկ ներմուծումը մարկի ցածր արժեքի պատճառով 1913 թվից մինչև 1922 թիվը 930,000 տոննից ընկավ մինչև 380,000 տոնն:

1913—1914 թ.	.	.	.	535,000 տոնն
1919—1920 թ.	.	.	.	138,000 »
1920—1921 թ.	.	.	.	258,000 »
1921—1922 թ.	.	.	.	312,000 »

Սաղորդի ալգիների տարածությունը ևս խիստ կրճատվում է. այսպես, հազար հեկտարներով՝

1913 թվին	.	.	.	118,6
1921 »	.	.	.	75,8

Պատերազմի և ինտերվենցիայի ժամանակաշրջանում ոռոսական վուշի ներմուծման դադարելու և բամբակի ընդհանուր սովի պատճառով 1913 թվից սկսած վուշի ցանքսի տարածությունը բավական մեծանում է. այսպես՝

1913 թվին ցանված էր	.	.	.	16,7 հազար հեկտար
1920 »	.	.	.	50 »
1921 (սակայն, այստեղ իջնում է) .	.	.	.	45 »

Թերևս էլ ավելի վատ դրության մեջ է գտնվում անասնապահությունը: Գերմանիայի ներկա տերրիտորիայում յեջերավոր անասուններ կային միլիոն հատ՝

	Զի	Յեղջ.	անաս.	Խոզ	Վոշխ.	և այծ
1913 թ. դեկտեմբերի 1-ը	4,52	20,44	25,76	8,95		
1919 »	»	»	3,47	16,32	11,52	9,48
1920 »	»	»	3,58	16,79	14,15	10,59
1921 »	»	»	3,58	18,84	15,88	10,22

1913 թվի նկատմամբ միայն վոշխարների թիվն է շատացել, այն էլ գլխավորապես այծերի թիվը, վոր բնորոշ է առհասարակ ընկած տնտեսության համար. ավելի արժեքավոր և առանձին խնամք պատանությունները վոշխարինվում են ավելի քիչ արժեք ունեցող հանջող անասունները: Այս բանի մեջ ևս աչքի յին ընկնում Բավարիայի և անասուններով: Սյս բանի մեջ ևս աչքի յին ընկնում Բավարիայի և հարավային Պրուսիայի խոշոր տնտեսությունները:

Պրուսիայում 1914 թվին 15,2 միլիոն խոզի քանակը 1922 թվին հասնում է 8,6 միլիոնի, այս պատճառով ժողովուրդն սկսում է ավել-

լի եժան միս գործածել: 1922 թվին միայն Բերլինում 15,000 ձի
յեն մորթել: Անասունները վոչ միայն քանակով են պակասում, այլ
և քաղով. այսպես՝ 1919 թվից մինչև 1920 թվի սեպտեմբերը յեղջե-
րավոր անասունի միջին քաղը կազմում էր 155 կիլոգրամ, իսկ մինչև
պատերազմը՝ 250 կիլոգրամ. պատերազմից հետո, նույն ժամանակա-
շրջանում հորթը քաղում էր 37 կիլոգրամ, իսկ մինչև պատերազմը՝ 40
կիլոգրամ. վոչխարը պատերազմից հետո՝ 75 կիլոգրամ, մինչև պատե-
րազմը՝ 85 կիլոգրամ: Չնայած 1921—1922 թ. անասունների վորակը
լավացել էր, սակայն դեռ բավական յետ էր մնում մինչպատերազ-
մյանից:

Ընդհանրապես, յուրաքանչյուր տարվա մսի աճումը համեմատած
մինչպատերազմյան ժամանակաշրջանի հետ, 1923 թվին համարյա կի-
սով չափ պակասել էր:

Յուղագործու- թյունը.

Յուղագործությունն էլ անասնապահության անկ-
ման պատճառով համարյա նույնպես կիսով չափ
պակասել էր: 1913 թվի 54000 տոնն ներմու-
ծումը 1922 թվին ընկնում է մինչև 800 տոնն: Բացի այդ՝ յուղի մի
մասն էլ կանտրաբանդ կերպով անցնում է բարձր վալյուտա ունեցող
յերկրները:

Յուղի քանակի պակասելը և վորակի վատանալը ճակատագրա-
կան նշանակութուն ունեցավ նաև կաթի համար: Յեթե մինչև պա-
տերազմը մի կովը տալիս էր 2200—2500 լիտր կաթ, հիմա տալիս է
միայն 1500 լիտր: Արտասահմանյան ներմուծման մասին վոչմի խոսք:
Նույնը վերաբերում է նաև ձվերին: Մինչև պատերազմը Գերմանիան
սպառում էր 167,000 տոնն ներմուծված (Ռուսաստանից և Փալիցիա-
յից) ձու. 1922 թվին արտահանումը 525 տոննով գերակշռում է ներ-
մուծմանը:

Վերոհիշյալ ասածների հիման վրա կարելի չե հաստատել, վոր
Գերմանիայի գյուղատնտեսությունը, պատերազմի շրջանում և նրա-
նից հետո, ընկնում է: Յեւ յեթե խոշոր հողատերերը հաջողվեց ըն-
կած վալյուտայից մեծ ոգուտ ստանալ, ապա այդ կատարվեց, գլխա-
վորապես, քաղաքային ազգաբնակչության ամենաաղքատ խավերի,
առաջին հերթին յերկրի հիմնական արտադրող և սպառող միավորի՝
պրոլետարիատի հաշվին:

Պատերազմի ժամանակ գերմանական հողատերերը
հսկայական պետական վարկ ստացան վոսկով, հե-
տագայում նրանք վերադարձնում կամ տոկոսներ
էյին տալիս թղթե մարկաներով. հենց այս գործառ-
նությունների ժամանակ էլ նրանք ահադին ոգուտ
էյին ստանում: Այս բանը կարելի չե պարզել իսկոտեկ բանկերի դու-
մարներին:

1914 թվի վերջը	.	.	.	12,9	միլլարդ մարկ
1918 » »	.	.	.	11,7	» »
1919 » »	.	.	.	11,9	» »
1920 » »	.	.	.	12,2	» »
1921 » »	.	.	.	12,5	» »
1922 » »	.	.	.	12,8	» »

(առանց Ելգաս-Լոտարինգիայի):

Այսպիսով պատերազմի սկզբից անվանական պարտքը մեծանում
է միայն 7⁰/₁₀, իսկ իրական պարտքը, մարկի ընկնելու պատճառով,
իջնում է 1000 անգամ: Կարելի չե հաստատել, վոր Գերմանիայի ան-
շարժ կալքերի տերերն իրենց իսկոտեկ պարտքերի արժեքի ընկնե-
լու շնորհիվ, 11 միլիոն վոսկի մարկից ավելի ոգուտ ստացան: Գեր-
ման հողատերերը հավատացած լինելով, վոր ժողովրդական լայն խա-
վերը տնտեսական տեսակետից միանգամայն տգետ են, շարունակ
խոսում են գերմանական գյուղատնտեսության քայքայված դրության
և պետության ոգտին կատարած իրենց զոհողությունների մասին:

Այսպիսով ամփոփելով վերոհիշյալը՝ կարող ենք ասել, վոր Գեր-
մանիայում տնտեսության ամենակարևոր ճյուղը՝ գյուղատնտեսու-
թյունը պատերազմից հետո զգալի առաջադիմություն չի ցույց տալիս:
Մինչդեռ պատերազմից առաջ Գերմանիան բավարարում էր իր կա-
րիքները, միայն անասունների համար մեծ քանակությամբ կեր էր
ներմուծում, ներկայումս, չնայած քաղաքային ազգաբնակչության
սպառողական կարիքները նախապատերազմյանից յերկու անգամ քիչ է,
բայց և այնպես նա պետք է մեծ քանակությամբ հաց և միս ներ-
մուծե:

ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆՆ ԱՆԳԼԻԱՅՈՒՄ

Մեծ-Բրիտանիայում գյուղատնտեսությամբ ան-
Պյուղասնեսա- միջապես զբաղվում են հետևյալ անձնավորություն-
վան ագխաա- ները՝ ա) ագարակատերի մոտ ախատող վարձու
վորենի ագ- ները, բ) ինքնուրույն ագարակատերերը,
ձնակաճ կազմը. բանվորները, բ) ինքնուրույն ագարակատերերը,
մեծ մասամբ վարձկանները: Բացի սրանցից գյուղատնտեսությունից
անմիջապես կախում ունեցող վորոշ քանակության մարդիկ կան, վո-
րոնց ճիշտ թիվը դժվար է վորոշել. այդ կարգին է պատկանում այն
բանվորները մի վորոշ մասը, վոր ախատում է տրանսպորտում,
առևտրի, մետաղածուլական (գյուղատնտեսական մեքենաներ և գոր-
ծիքներ) և քիմիական (արհեստական պարարտացում և այլն) ար-
գյունարերության մեջ:

Մեծ-Բրիտանիայում վարձու բանվորների թիվը կազմում է մո-

տավորապես 15 միլիոն. նրանցից մի միլիոնն աշխատում է գյուղատնտեսության մեջ (հաշված նաև այն վարձկաններին, վորոնք միջոցառում են կանոնավոր պարապում են գյուղատնտեսական աշխատանքով), 1¹/₂ միլիոնը՝ հանքային գործի մեջ, 1¹/₄ միլիոնը՝ մետաղաձուլական արդյունաբերության շահագործման մի միլիոնն էլ առևտրի մեջ:

Յերկրագործական աշխատավորներից մոտ 800,000-ը կազմում են վարձու բավորները, իսկ 200,000 վարձկանների ընտանիքներին անդամները: Մեծ-Բրիտանիայի գյուղատնտեսական բանվորների թիվը համեմատած տնտեսության մյուս ճյուղերի բանվորների թվի հետ, պարզվում է մոտավորապես հետևյալը (1922 թվին).՝

Գյուղատնտեսություն	780,000	վարձու բանվոր
Ածխարդյունաբերություն	1167,610	» »
Տրանսպորտ	743,320	» »
Շինարարական գործ	884,670	» »
Բամբակի արդյունաբերություն	573,080	» »
Արդյունաբ. բոլոր ճյուղերը միասին (մոտ) 15 000 000	» »	» »

Այսպիսով գյուղատնտեսությունից անմիջապես կախում ունեցող վարձու բանվորների թիվը կազմում է մոտավորապես վարձու բանվորների ընդհանուր թվի 5⁰/₁₀₀-ը. բացի զրանից կա նաև 3⁰/₁₀₀ էլ, վոր միայն միջնորդապես կախում ունի գյուղատնտեսությունից: 1921 թվին կազմված ժողովրդական վիճակագրության վերլուծումը դեռ չկա: 1911 թվին Մեծ-Բրիտանիայի աղագրանկությունը կազմում էր 40 831 396 մարդ, գյուղատնտեսությունից անմիջական կախում ունեցողների թիվն էր 1 175 154, հետևյալ կատեգորիաներով՝

Ագարակատերեր և անասնաբույծներ	279,466
Ագարակատերերի ընտանիքի անդամներ	114,316
Վարձու բանվորներ	781,362

Յնթե սրան ավելացնենք նաև ընտանիքի անդամները, այն ժամանակ դուրս կգա, վոր մոտավորապես աղագրանկության 1¹/₁₀-ն անմիջապես կապված է գյուղատնտեսության հետ:

Մեծ Բրիտանիայի գյուղատնտեսական մթերքների ընդհանուր արժեքը 1922 թվին յերկրագործության ղեկավարամենտը գնահատել էր 260 միլիոն ֆունտ-ստերլինգ: Այս թվի մեջ մտնում են ագարակատերերի ծախսած սննդի մթերքները, սակայն չեն մտնում գյուղատնտեսության այն մթերքները, վորոնք պահվում էին պարենավորման նպատակների համար, և վորոնց արժեքը հաշվվում էր 140 միլ. ֆունտ-ստերլինգ: Նույն թվին արտաբերված քարածուխի ընդհանուր արժեքը կազմում էր մոտավորապես 250 միլ. ֆունտ-ստերլինգ, իսկ յերկաթի և պողպատի մթերքների արժեքը կազմում էր 112 միլ. ֆունտ-ստերլինգ: Այսպիսով

սով մթերքների արժեքի տեսակետից գյուղատնտեսությունը կազմում է Մեծ-Բրիտանիայի ժողովրդական տնտեսության ամենակարևոր ճյուղը:

Մինչպես ստերլինգային ժողովրդական տնտեսության ամենակարևոր ճյուղերի մթերքների արժեքի հետ արած համեմատությունը ցույց է տալիս, վոր ներկայումս գյուղատնտեսությունը համեմատաբար քիչ նշանակություն ունի, քան առաջ, իսկ տնտեսության մյուս ճյուղերն ավելի մեծ նշանակություն ունեն:

Ածխային արդյունաբերության մթերքների արժեքը ներկայումս համարյա հավասարվում է գյուղատնտեսական մթերքների արժեքին, յերկաթի և պողպատի արդյունաբերության մթերքների արժեքը կազմում է գյուղատնտեսական մթերքների արժեքի 43⁰/₁₀₀-ը:

1907 թվի, յերբ կատարվեց վերջին արտագրական վիճակագրությունը, Միացյալ թագավորության մթերքների ընդհանուր արժեքը կազմում էր մոտավորապես 1.385 միլ. ֆունտ-ստերլինգ, վորից 170 միլ. կամ 12⁰/₁₀₀-ը գյուղատնտեսությունն էր:

Դժբախտաբար 1922 թվի մթերքների ընդհանուր արժեքի մասին վիճակագրական տվյալներ չունենք, սակայն գյուղատնտեսության, ածխային և մետաղաձուլական արդյունաբերության նշանակության համեմատական փոփոխության մասին կարող ենք պարզաբանել 1907 և 1922 թվերի այդ յերեք ճյուղի մթերքների արժեքների համեմատությունից:

	1907 թ. միլիոն ֆունտ	0-յին հարա- բերություն գյուղատնտե- սական մթեր- քների նկատ- մամբ	1922 թ. միլ. ֆունտ	0-յին հարա- բերություն գյուղատնտե- սական մթերքների նկատմամբ
Գյուղատնտեսություն	170	—	260	—
Ածխային արդյունաբերություն	106	62	250	96
Յերկաթագործական և պողպատային արդյու- նաբերություն	30	18	112	43

Այս թվերը ցույց են տալիս, թե ինչպես գյուղատնտեսության ղեքը յերկրի ընդհանուր տնտեսության մեջ փոխվել է. ընդամենն հրաժեշտ է ինկատի ունենալ, վոր 1922 թիվը մաքսիմալ արդյունավետ տարիներից չէ. վոչ ածխային արդյունաբերության, վոչ յերկաթա-պողպատային արդյունաբերության մեջ արտագրողականու-թյունը մաքսիմումի չէր հասել: 1923 թվականի թվերը ցույց են տալիս, վոր արդյունաբերության այդ ճյուղերի մեջ նրանց արտա-գրանքների արժեքը, համեմատած գյուղատնտեսության հետ, շարու-նակում է բարձրանալ:

ՍՏՏԳԻ ՄԵՐԵՖԵ-
ԴԻ ՄԱՏԱԿԱՐԱ-
ՐՈՒՄԸ, ԵՆԵՐՈՒ-
ՑՈՒՄ ԵՎ ՄԱՏԱ-
ԿԱՆՈՒՄԸ:

18-րդ դարում Բրիտանիան գյուղատնտեսա-
կան մթերքներ արտահանող յերկիր էր: 18-րդ դա-
րի մոտավորապես կեսերին կարողանում էր իր ար-
տադրած սննդի մթերքներով բավարարվել. սակայն
վերջին 50 տարվա ընթացքում ստիպված էր սննդի
մթերքների ներմուծումը շատացնել. (յեթե չհաշվենք

պատերազմի վերջին տարիները) սննդի մթերքների արտահանումը
փաստորեն դադարեց:

1914 և 1923 թվականների ընդհանուր ներմուծման և արտահա-
նության ու սննդի առարկաների ներմուծման ու արտահանության
արժեքների հարաբերությունը ցույց է տրված ներքևում:

ՄԻԱՅՑԱԼ ԹԱԳԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ՆԵՐՄՈՒԾՈՒՄԸ ՅԵՎ ԱՐՏԱՀԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ
(Միլիոն Ֆունտերով)

	1913 թ.			1923 թ.		
	Ընդհանուր գումարը	Մանր առարկանները	Սննդի հա- շվարհ. ընդ- հանուր նկատմամբ	Ընդհանուր գումարը	Մանր առարկանները	Սննդի հա- շվարհ. ընդ- հանուր նկատմամբ
Ներմուծում	768,7	287	37	1,098	510	46
Արտահանություն	525,2	30,5	5,8	767	44	5,8

Սննդի առարկաներ ենք հաշվում՝ հացահատիկները, ալյուր,
միս, մսացու անասուն, ինչպես նաև շաքարը, թեյը և այլն:

Այդ թվերը ցույց են տալիս, վոր սննդի առարկաների ներմու-
ծումը, համեմատած ընդհանուր ներմուծման հետ, աճում է:

Սակայն կարևոր է վորոշել այն սահմանները, թե Բրիտանիան
ինչ կախում ունի սննդի հիմնական առարկաների ներմուծումից, վո-
րովհետև գյուղատնտեսությունը յերկրի պաշտպանության տեսակե-
տից առանձնահատուկ նշանակություն ունի:

Ներքևում մենք ցույց կտանք մի վիճակագրական տախտակ
վորը կտա 1922 թվի սպառած սննդի առարկաների ընդհանուր քա-
նակը և տեղական ու ներմուծվող սննդի առարկաների տոկոսային հա-
րաբերությունը: Անհրաժեշտ է նույնպես նկատել, վոր 1917—1918
թվականներին տեղական ցորենի արտադրությունը, պատերազմի

պատճառով և պետության ցույց տված ոժանդակության շնորհիվ
բարձրանում է սպառման ամբողջ ցորենի մինչև 33%-ը:

Այդ ժամանակվանից ցորենի արտադրությունն ընկնում է, իսկ
1923 թվին տեղական ցորենի արտադրությունն սպառման նկատմամբ
ավելի քիչ էր, քան 1922 թվին:

ՄԻԱՅՑԱԼ ԹԱԳԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ՄԱՏԱԿԱՐԱՐՈՒՄԸ	1922 թ.		ՆԵՐՄՈՒԾՈՒՄԸ ՆԵՏՏՈ %
	Ընդհանուր քանակը հա- շար տոններ.	Տեղական ար- տադրությու- նը %	
Ցորեն և ցորենի ալյուր	6930	29	71
Դարի	1855	63	37
Վարսակ	2558	84	16
Միս	2368	41	59
Կարտոֆիլ	5514	94	6
Թռչուն	57	63	37
Ձու (միլ. հատ)	4325	40	60
Կաթ և կաթնալիս մթերքներ (միլ. գլխ.)	2884	46	54

Կաթին և կաթնամթերքներին վերաբերող թվերի մեջ մտնում են
նաև զործարանային միջոցներով մշակված կաթնամթերքները, սակայն
նրանք վեր են ածված կաթի համապատասխան քանակի: Տեղական
կաթը մեծ մասամբ ծախվում է իրրի անարատ կաթ (Բրիտանիայում
մի մարդու կաթի միջին սպառումը հաշվվում է $\frac{1}{3}$ պլինտա), իսկ
ներմուծվող կաթնամթերքները մեծ մասամբ լինում են յուղ, պանիր
և խտացրած կաթ:

Պտուղների և բանջարեղենների (կարտոֆիլի հետ) մասին վի-
ճակագրական տեղեկություններ չկան, տեղական արտադրությու-
նը գերակշռում է ներմուծմանը:

Չնայած վերոհիշյալ տախտակը ցույց է տալիս, վոր Բրիտա-
նիան կախում ունի սննդի առարկաների ներմուծումից, սակայն ան-
հրաժեշտ է նույնպես նկատել, վոր նավահանգստային կրպակներում
և հացի մաքարներում ամենահարկավոր սննդի ներմուծվող առարկա-
ների մեծ պաշար կա, վորով յերկիրը միառժամանակ, զոնե վեց
ամսով, ներմուծվող սննդի առարկաներով ապահովված է. սրան
պետք է ավելացնել նաև տեղական արտադրությունը: Սա կարևոր է
Բրիտանիային այնպիսի ժամանակներում, յերբ ներմուծումը սահմա-
նափակվի կամ բոլորովին դադարի:

Հարց է տրվում, թե յերբեկից Բրիտանիան
Ֆեդերալ կապու- կարող է ինքն իրեն սննդի առարկաներ մատակա-
րել: Տեսականորեն սա հնարավոր է թե վոչ, դրժ-
վար է ասել, սակայն փաստն այն է, վոր պատերազմի ժամանակ կա-

աւագորութիւնն առանձին ուշադրութիւն դարձրեց սննդի առարկաներով յերկիրն ապահովելու խնդրի վրա:

Այդ աշխատանքի հետեանքն այն յեղով, վոր 1918 թվին տեղական գործնի արտադրութիւնը, համեմատած ընդհանուր սպառման հետ, քարձրացաւ սովորականից 25—33%: Այս դժվարութիւնները վորոշ չափով պետք է վերադրել նաև տնտեսութեան կապիտալիստական մեթոդին. վարձկալուարձը, հարկերը և այլ պահանջները հնարավորութիւն չեն տալիս հացի մթերքներին արտադրութիւնը շահալիտ դարձնել, յետեւ չհաշվենք ամենաբերրի հողամասերը: Համարյա առանց տատանվելու կարելի չե ասել, վոր Բրիտանիայի գյուղատնտեսութիւնն, ամենաբարեկեցիկ պայմանների դեպքում անգամ, չի կարող աղգարնակութեան անհրաժեշտ մթերքների ընդհանուր քանակի 50%-ից ավելին բավարարել, իսկ մեր և կաթնամթերքների արտադրութիւնը, կարող է պատահել, բավական զարգանա: Սակայն նման զարգացումը պահանջում է շատ տարիներ, այնպէս վոր բրիտանական գյուղատնտեսութիւնը ներկայումս սննդի առարկաների մատակարարման մեջ միայն յերկրորդական դեր է խաղում:

ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱԶԳԱԲՆԱԿՈՒԹՅԱՆ ԴԱՍԱ- ԿԱՐԳԱՅԻՆ ՇԵՐՏԱՎՈՐՈՒՄԸ

Աշխատենք նկարագրել գյուղատնտեսական աղգարնակութեան դասակարգային բաժանումը, հիմք ընդունելով նրա արտադրական գործունեութիւնը և յեկամուտի աղբյուրները: Ընդամենը, մենք տգտվում ենք այն բաժանումից, վոր Լենինը ավել է կոմիւնտերնի յերկրորդ կոնգրեսում ազդարարյին հարցի մթերքների մեջ: Սակայն գյուղատնտեսական աղգարնակութեան մեջ շարունակ մի դասակարգից մյուսն են անցնում, և նրանց մեջ յեղած սահմանն ավելի անորոշ է, քան արդյունաբերական աղգարնակութեանը: Քաղաքական տեսակետից մենք ամենից առաջ նկատում ենք յերեք հիմնական խումբակներ՝

- I. Պրոլետարիատին միանգամայն թշնամի դասակարգեր,
- II. Պրոլետարիատի միջև տատանվող դասակարգեր,
- III. Պրոլետարական և կիսապրոլետարական խավեր:

Պրոլետարիատի մեջ մտնում են այնպիսի խավեր, վորոնք ապրում են շահագործման և հավելյալ արժեքի հաշվին: Նա բաժանվում է հետեւյալ խավերի՝

1. Ռ. սնույի.—Սա հողատիրոջ դուռ կապիտալիստական տիպն է,

վորն իր հողը տալիս է վարձկալութեամբ կապիտալիստական վարձկալներին կամ գյուղացիներին և արտադրութեան մեջ վոր մի ոգտակար աշխատանք չի կատարում: Սա մի փոքրիկ ձրիակեր խմբակ է, վորը, սակայն, բոլոր յեվրոպական յերկրներում բավական մեծ հողամասեր ունի: Այս խմբակը գլխավորապէս առաջ է դալիս աղնվական միջավայրից: Այս դասակարգի ոգտակար չլինելը Մարքսը բնութագրում է հետեւյալ կերպ.

«Կապիտալիստական արտադրութեան ժամանակ կապիտալիստը հանդիսանում է արտադրութեան վոր միայն անհրաժեշտ, այլ և տիրապետող գործող որդանը: Ընդհակառակը, արտադրութեան այդպիսի յեղանակի ժամանակ հողի սեփականատեր բոլորովին հարկավոր չէ:

«Այդպիսի արտադրութեան համար պահանջվում է, վոր հողը չլինի հասարակական սեփականութիւն և հակադրվի բանվոր դասակարգին վորպէս նրան չպատկանող արտադրութեան միջոց, իսկ այս նպատակը միանգամայն կիրառործվի այն դեպքում, յերբ հողը դառնում է պետական սեփականութիւն, և պետութիւնն ստանում է հողային ունեւտա: Հին և միջին դարերի արտադրութեան այդ կարեւոր գործող որդան—հողատերը կապիտալիստական աշխարհում միանգամայն անոգտակար պալար է դառնում»:

Անգլիական բուրժուազիայի պաշտպան Լոյդ-Ջորջն իր ճառերից մեկում շատ ճիշտ բնութագրել է ձրիակեր հողատերերին.—

«Ո՞վ է հողատերը (լինդլորդը). նա մի ջենտլմեն է,—յիս նրա անհատական հատկութիւնների մասին չեմ խոսում,—վորն իր յեկամուտն ինքը չի վաստակում: Նա նույնիսկ ջանք չի թափում իր յեկամուտը հավաքելու համար: Նա ունի բազմաթիվ ծառայողներ, վորոնք զբաղվում են դրանով: Նույնիսկ իր յեկամուտը ծախսելու համար նա աշխատանք չի թափում: Նրա շուրջը բազմաթիվ մարդիկ կան, վորոնք կատարում են նրա ծախսերը: Նա վոր մի անգամ չի տեսնում իր ունեցվածքը, մինչև վոր առանձին կարիք չի զգում: Նրա միակ խնդիրը և բարձր հպարտութիւնն այն է, վոր ուրիշների ստեղծած հարստութիւնը ծախսում է աղնվական ձևերով»:

2. Ագրարային կապիտալիստներ.—Նրանց կապիտալը գումարվում է հողային ունեւտայից և շահից: Սոցիալական տեսակետից այս կատեգորիան կազմվում է բացի աղնվականների ժառանգներից նաև հաւրստացած վարձկաններից և այն արդյունաբերողներից, վորոնք իրենց հարստութեան մի մասը մտցնում են գյուղատնտեսութեան «աղնվական շրջանը»՝ հողատեր-աղնվականներին մոտենալու նպատակով: Մյուս կողմից ել ամենազարգացած կապիտալիստական յերկրներում, որինակ՝ Ֆերմանիայում, Անգլիայում, հողատեր-աղնվականներն սկսում են ավելի ու ավելի մասնակցել արդյունաբերական ու բանկային ձեռնար-

կություններին, այնպես վոր խոշոր հողատերերը և խոշոր բուրժուազիան միշտ իրար են խառնվում: Բայց և այնպես դարգացումը գնում և Մարքսի ցույց տված ուղղությամբ՝ հողի սեփականությունը և գյուղատնտեսությունը պարապելն իրարից ավելի ու ավելի յեն բաժանվում: Կապիտալիստական յերկրները գյուղատնտեսական վիճակագրությունը պարզ կերպով ապացուցում և, վոր վարձկալությունը դուրս և քշում սեփական հողի վրա տնտեսություն վարելը: Մասնավոր խոշոր հողատիրություն ձրիակերությունն ավելի պարզ և յերևում:

3. Կապիտալիստական վարձկալներ.—Սրանց յեկամուտը կազմվում և կապիտալից ստացած շահից: Դասակարգային տեսակետից նրանք հակառակ են հողատերերին, վորովհետև ոննաայի և շահի համար հավելյալ արժեքի բաժանման հարցում իրար դեմ պայքար են մղում: Տիրող դասակարգերի միջև շահերի այդ հակադրություն յերևան գալը քաղաքականորեն թուլացնում և պրոլետարիատի դեմ մղած նրանց ընդհանուր պայքարը:

4. Խոշոր գյուղացիներ.—Խոշոր գյուղացիներ ասելով մենք հասկանում ենք այնպիսի գյուղացիներ, վորոնք իրենց սեփական (կամ մասամբ կամ վարձկալությամբ վերցրած) հողի վրա տնտեսություն են վարում ուրիշ բանվորական ուժերի ոգնությամբ, հետևաբար շահագործում են վարձու աշխատանքը: Նրանց, ինչպես նաև սեփական տնտեսություն վարող հողատերերի յեկամուտը կազմվում և ոննաայից և շահից: Հողի մեծությունը ճշտորեն դժվար և տարբերել մյուսներից: Ընդհանրապես այս խմբակի համար տիպիկ չի կարելի համարել հողի վորոշ քանակը, վորովհետև տարբեր յերկրներում և նույնիսկ շրջաններում տիպիկ խոշոր գյուղացիական հողաբաժնի համար տարբեր քանակությամբ հող և պահանջվում: Այս բանը կախում ունի հողի հատկությունից և մշակույթի բնույթից: Միայն կարելի յե ընդհանուր վորոշում տալ այսպես՝ խոշոր գյուղացին պետք և այնքան հող ունենա, վոր ուրիշների բանվորական ուժը շահագործելով կարողանա պահպանել իր գյուղությունը, և ապա նրա աշխատանքն ու աշխատավարձը գեր չեն խաղում իր յեկամուտի մեջ: Վերելից, խոշոր գյուղացին, իր սեփական տնտեսությունը վարող աղքատ հողատերից տարբերվում և վոչ թե յեկամուտի մեծությամբ, այլ իր սոցիալական դրությունը, վորովհետև խոշոր գյուղացին կարող և ավելի մեծ յեկամուտ ստանալ, քան վորեև աղքատ հողատեր: Հողատերը «աղա» յե, վորն իր կրթությունը, հագուստով, բարքերով և բարեկամական կապերով պատկանում և տիրապետող դասակարգին, մինչդեռ խոշոր գյուղացին կուլտուրական կողմով դեռ պատկանում և գյուղացիությունը: Ներքևից «խոշոր գյուղացիներից» ավելի աղքատներն աստիճանաբար անցնում են միջին գյուղացիության ավելի հարուստ խավերի մեջ: Լենինը խոշոր գյուղացիներին հետևյալ կերպով և բնութագրում.—

«Յերկրագործության մեջ խոշոր գյուղացիներ համարվում են այն կապիտալիստական ձեռնարկողները, վորոնք իրենց տնտեսությունը վարում են ընդհանուր կանոնի համաձայն միքանի վարձու բանվորների հետ միասին և կապված են գյուղացիության հետ միայն ցածր կուլտուրական մակարդակով, կենցաղով և իրենց տնտեսություն մեջ կատարած անձնական փիզիկական աշխատանքով»:

Սրան ավելացնենք միայն այն, վոր կուլտուրական և կենսական մակարդակների տարբերությունը բնորոշ և ամենից առաջ յեկամուտական պայմանների համար: Վորտեղ ճորտատիրական իրավունքն ուշ և վերացվել, այնտեղ հավասար յեկամուտի գեպքում և «տերերի» և գյուղացիների տարբերությունն ավելի մեծ և: Այն յերկրներում, վորտեղ ճորտատիրական իրավունք գոյություն չի ունեցել, ինչպես Միացյալ Նահանգներում, անգլիական գաղութներում, խոշոր գյուղացիների, այսինքն հարուստ ազարակատերերի և միջին հողատերերի միջև վոչ մի տարբերություն չկա: Այդ յերկրներում, ինչպես նաև արևմտայնվորական յերկրներում, շատ գեպքերում խոշոր գյուղացիների «անձնական աշխատանքի» մասին չի խոսվում:

Խոշոր գյուղացիների թիվը բոլոր յերկրներում մեծ չի (որինակ՝ Գերմանիայում մոտ 250,000): Սակայն նրանց քաղաքական նշանակությունը, վորպես հակահեղափոխական խավի, շատ մեծ և: Նրանց և խոշոր հողատերերի շահերն ընդհանուր են: Բայց նրանց գյուղացիական ապրելակերպը կապում և միջին և մանր գյուղացիների հետ և հնարավորություն տալիս հոգեպես դեկավարելու աշխատավոր գյուղացիության լայն խավերը և կազմակերպելու նրանց՝ շահագործող դասակարգի շահերը պաշտպանելու համար: Նրանք շահագործողների և աշխատավոր գյուղացիության կապող ողակն են: Նրանք հեղափոխական պրոլետարիատի անմիջական և վոխերիմ թշնամիներն են (Լենին):

Կան աշխատավոր խավեր, վորոնց յեկամուտը կազմվում և հողային ոննաայից, շահից և աշխատավարձից: Նրանց տնտեսություն մեծությունից և բնույթից և կախված աշխատանքային և վոչ աշխատանքային յեկամուտի գերակշռությունը:

5. Միջին գյուղացիություն.—Վորոշ սահմաններ չկան, վորոնցով նրանք բաժանվեն ինչպես խոշոր, այնպես և մանր գյուղացիներից: Վորպես աշխատանք տվողներ, նրանք հակառակ են պրոլետարիատին, բայց մյուս կողմից և նրանք համարյա միշտ տանջվում են հողի պակասությունից: Վորպես վարձկաններ կամ հող գնողներ ստիպված են հողատերերին վաշխառուական ոննա վճարել, իսկ փողային կապիտալիստներին և վաշխառուական տոկոսներ տալ: հետևաբար՝ նրանց և հողատերերի միջև գոյություն ունի շահերի հակադրություն, և վոր-

տեղ հողի սոյն ուժեղ է, այնտեղ դա համարում ե արհամարհանքի։ Այդ դասակարգը բոլոր յերկրներում չափազանց շատ է, քաղաքակա- նորեն տատանվող և մինչև հիմա փաստորեն խոշոր գյուղացիության միջոցով կանգնած և կապիտալիստների կողմը։ Այդ դասակարգի չե- զոքացումը կազմում է պրոլետարական հեղափոխության ամենակա- րևոր նախադրյալներից մեկը։

6. Մանր գյուղացիներ.— Տեսականորեն սրանց յեկամուտը ևս կազ- մավում է ռենտայից, շահից և աշխատավարձից։ Սակայն փաստորեն նրանց յեկամուտը կազմվում է ամենից առաջ աշխատավարձից, վո- ռովհետև նրանք ուրիշ բանվորական ուժ չեն գործադրում, և հողի ու արտադրության միջոցները ծառայում են նրանց միայն իրենց սեփա- կան աշխատանքն ոգտագործելու համար։ Նրանք շարունակ տանջվում են հողի պակասությունից, վճարում են վաշխառուական տոկոսներ և ռենտա։ Այդ գյուղացիների շահերն անմիջականորեն չեն հակասում պրոլետարիատի շահերին, և չնայած այդպիսի գյուղացիները շարունակ տատանվում են, հնարավոր է նրանց զբաղել հեղափոխական պրոլե- տարիատի կողմը։ Նրանց թիվը բոլոր յերկրներում շատ մեծ է. պրո- լետարական խավերից տարբերվում են ամենից առաջ նրանով, վոր իրենց բանվորական ուժը չեն ծախում։

Կիսապրոլետարական և արական յեվ պրո- լետարական խա- վերը. Սրանց յեկամուտն էլ կազմվում է միաժամա- նակ ուրիշից ստացած աշխատավարձից և իր սե- փական կամ վարձկալությամբ վերցրած հողամասի աշխատանքային յեկամուտից։

7. Կիսապրոլետարներ.— Իրենց յեկամուտով և կենսական մա- կարդակով նրանք պրոլետարներ են. իրենց վարձու աշխատանքով նրանք պարզ կերպով տարբերվում են մանր գյուղացիներից, վորոնք աշխատում են միայն իրենց սեփական տնտեսության մեջ. ներքևից նրանք աստիճանաբար անցնում են իսկական գյուղատնտեսական պրո- լետարիատի շարքերը։ Լենինն այդ խավը հետևյալ բառերով է վորո- շում.—

«Կիսապրոլետարները կամ մանր գյուղացիները նրանք են, վորոնք իրենց գոյության միջոցները հայթայթում են մասամբ գյուղատն- տեսական կամ կապիտալիստական ձեռնարկություններում վարձու աշխատանք կատարելով, մասամբ էլ իրենց սեփական կամ վարձ- կալությամբ վերցրած հողի կտորի վրա աշխատելով, վորը նրանց ընտանիքի սննդի մթերքների միայն մի մասն է տալիս»։

Շատերն աշխատում են ճշմարտությունը քողարկել, բայց մենք պետք է ուժեղ կերպով պնդենք, վոր ավյալ խավը կազմում է իսկա- կան պրոլետարական մասսան. սրանք վորպես վարձու բանվորներ ընդհանուր շահեր ունեն աճող գյուղատնտեսական պրոլետարիատի

հետ։ Այդ ամբողջ խավը բոլոր յերկրներում չափազանց շատ է, նրանց պետք է և կարելի յե գրավել պրոլետարիատի կողմը։

8. Գյուղատնտեսական պրոլետարիատ.— Սրանք գյուղատնտեսու- թյան մեջ վարձու բանվորներ են։ Նրանք շատ քիչ են տարբերվում կիսապրոլետարներից։ Բացի դրանից՝ նրանք իրենց աշխատանքով սերտ կերպով կապված են արդյունաբերական պրոլետարիատի հետ։ Նրանք մասամբ աշխատում են գյուղատնտեսական ձեռնարկություն- ների հետ միացած արդյունաբերական ճյուղերում, մասամբ էլ աշխա- տում են վորպես գյուղական արհեստավորներ։ Գյուղատնտեսության ինդուստրիալիզացիայի զարգացմամբ այդ կապն ավելի ուժեղանում է։ Գոյություն ունեն նաև այնպիսի խավեր, վորոնք մերթ աշխատում են գյուղական վայրերում, վորպես գյուղատնտեսական բանվորներ, մերթ էլ աշխատում են քաղաքներում, վորպես արդյունաբերական ոժանդակող բանվորներ։ Այս բոլորը հեշտացնում է արդյունաբերական կոմունիստական պրոլետարիատի պրոպագանդիստական և կազմա- կերպչական ազդեցությունը գյուղատնտեսական պրոլետարիատի վրա։

Գյուղատնտեսական պրոլետարիատն ըստ իր աշխատավարձի ձևի բաժանվում է բազմաթիվ խավերի։ Նախ լինում են այնպիսի բան- վորներ, ծառաներ, վորոնք վարձվում են ամբողջ տարով տիրոջ տանն ապրելու և ուտելու պայմանով, և մշտական բանվորներ, վորոնք ստա- նում են անշշան փողային աշխատավարձ, ուտելիքի վորոշ բաժին և մի կտոր էլ հող սեփական հաշվով մշակելու համար։ Բացի սրանցից գոյություն ունեն թե փառող բանվորներ, վորոնք վարձվում են շաբա- թով հնձի և կալի համար. նրանք իրենց յեկամուտի մի մասն ստա- նում են բերքով և այլն։ Այստեղ հին ֆեոդալական հարաբերություն- ների մնացորդներից շատ կան։ Սակայն ընդհանրապես զարգացումը գնում է զուտ փողային աշխատավարձի և գյուղատնտեսական ու ար- դյունաբերական բանվորների աշխատանքի պայմանների հավասարեց- ման կողմը։ Բոլոր այս տարբերություններն ու բաժանումները գյուղա- տնտեսական պրոլետարիատի, վորպես միասնական գասակարգի, բնույթը չի խախտում։

Սակայն անհրաժեշտ է նկատել, վոր վերոհիշյալ խավերը տարբեր չափերով կարող են ըմբռնել կոմունիստական շարժումը։ Այս շարժումն ավելի զգալաբար կարող է տարածվել խոշոր և միջին գյուղացի- ների մոտ աշխատող բանվորների մեջ վորոնք ապրում են ուտում են նրանց մոտ, քան խոշոր կալվածներում մշտական կամ բազմաշաբաթյա բանվորների մեջ, վորոնք սոցիալապես բաժանված են իրենց աշխատանք սեփականից և կենսական մակարդակով ամենից մոտ են գործարանային պրոլետարիատին։ Այս իսկիւրն են կատարելու գյուղատնտեսական պրոլետարիատի սվանդալ դի դերը։

Ըստ Ֆե. Վարգի

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

I. ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆԸ ԴԱՆԻԱՅՈՒՄ (ըստ Վ. Ալեքսեյևի) 3

62

Դանիական գյուղացիները և կոոպերացիները.— Ս. Ն. Մ.—ի գյուղացիությունը և կոոպերացիները.— Յերկիրը և ազգաբնակչությունը.— Դանիական գյուղացու լուսավորությունը.— Ծանոթությունները.— Դանիական գյուղացու տնտեսության հետ.— Դանիական գյուղացիները.— Դանիական հարուստները.— Միջակ գյուղացիներ Դանիայում.— Աղքատ գյուղացիներ Դանիայում.— Մեր և դանիական գյուղը.— Դանիական գյուղացու անցյալը:

II. ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԶԱՐԳԱՅՈՒՄՆ ՈՒ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ՄԻԱՅՅԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒՄ (ըստ Պ. Լեվի) 11

Միացյալ Նահանգների ազգաբնակչության կազմը.— Գյուղատնտեսությունը ինչքան և յեկամուտ տալիս Մ. Նահանգներին.— Անասնապահությունը.— Գյուղատնտեսությունը տեղը Միաց. Նահանգներում.— Միացյալ Նահանգների յերկու գյուղատնտեսական շրջանները.— Արևմտյան Նահանգները.— Խոշոր տնտեսությունները.— Մեքենաները գյուղատնտեսության մեջ.— Գյուղատնտեսական մթերքների մշակումը և տեղափոխությունը.— Անասունների մորթվածքը և մնացորդների ոգտագործելը.— Ժողովրդական և գյուղական տնտեսությունը Մ. Նահանգներում.— Գյուղատնտեսությունը և յերկաթուղիները.— Գյուղատնտեսությունը և արդյունաբերությունը.— Արևելյան Նահանգները.— Գյուղատնտեսական ճգնաժամ Գյուղատնտեսության կենդանացումը XX դարի սկզբին.— Արևելյան ազգաբնակչության կազմի կենդանանալը.— Արևելք և Արևմուտք.

III. ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆԸ ՖՐԱՆՍԻԱՅՈՒՄ 27

Գյուղատնտեսության դերը.— Գյուղատնտեսական ազգաբնակչությունը.— Հողերի բաշխումը ըստ մշակույթների.— Անասնապահու-

թյան զարգացումը և բերքավետությունը.— Հացի և անասունների ներմուծումը դեպի Ֆրանսիա.— Գյուղատնտեսությունը զրու-

IV. ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆԸ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅՈՒՄ

(ըստ Լ. Պոլսկայա) 33

Դերմանիայի գյուղատնտեսությունը մինչև պատերազմը.— Պատերազմը և նրա հետևանքները.— Դերմանիայի գյուղատնտեսությունը 1923 թվականին.— Ո՞վ տուժեց գյուղատնտեսական ճգնաժամից.— Պարարտացման ու մասնագիտական մշակույթների կըրճատումը.— Անասնապահությունը.— Յուղագործությունը.— Գյուղատնտեսական ճգնաժամից ով ոգտվեց:

V. ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱՆԳԼԻԱՅՈՒՄ (ըստ Յե. Վարգի) 41

Գյուղատնտեսական աշխատավորների անձնական կազմը.— Գյուղատնտեսական մթերքները.— Սննդի մթերքների մատակարարումը.— Ներմուծում և արտահանությունը.— Յեղրակացությունը:

VI. ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱԶԴԱԲՆԱԿՈՒԹՅԱՆ ԴԱՍԱԿԱՐԴԱՅԻՆ ՇԵՐՏԱՎՈՐՈՒՄԸ (ըստ Յե. Վարգի) 46

Գյուղի դասակարգային կազմը

I. Պրոլետարիատին միանգամայն թշնամի դասակարգեր

1. Ռանտյե
2. Ագրարային կապիտալիստներ
3. Կապիտալիստական վարձկաններ
4. Խոշոր գյուղացիներ

II. Տատանվող խավեր

5. Միջին գյուղացիություն
6. Մանր գյուղացիներ

III. Կիսապրոլետարական և պրոլետարական խավեր

7. Կիսապրոլետարներ
8. Գյուղատնտեսական պրոլետարիատ

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0278996

1472

Գինը Ե 30 ԿՈՊ.